

36. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had-és Rendészettudományi Szekció
Budapest, 2023. április 18-20.
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar

**Rés a pajzson – A különleges jogrend hiányossága, a hibrid
szcenárió erőssége**

Amazon

Pályamunka lezárásának időpontja: 2022. november

2023.

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	3
2. A TOTÁLIS BIZTONSÁGI KIHÍVÁSOK ÉS A TOTÁLIS BIZTONSÁG KÖZEGE: A HIBRIDITÁS JELENTŐSÉGE A 21. SZÁZADI ÁLLAMRA, JOGRA.....	5
2.1. Egy újszerű jelenség megjelenése a 21. század első évtizedében.....	5
2.2. A hibriditás újdonságai: a modern technológia nyújtotta új eszközök precíziós alkalmazása.....	15
3. INFORMÁCIÓS MŰVELETEK RÖVID ELEMZÉSE.....	24
4. LAWFARE, ÉS A JOGI SÉRÜLÉKENYSÉG.....	27
5. A VÉDELMI JOGI SZABÁLYOZÁS HIÁNYOSSÁGAI, S ANNAK KRITIKÁJA.....	34
6. ÖSSZEGZÉS ÉS JAVASLATTÉTEL.....	42
7. FELHASZNÁLT FORRÁSOK	44

1. BEVEZETÉS

*„Fel kell ismernünk a modern hadviselés új
realitásait és a csatatér modern tájképét is.”*

– SUSAN DAIS

Dolgozatom központi témája, a hibrid konfliktus manapság népszerű területnek, valamint a XXI. század egyik legaktuálisabb jelenségének tekinthető, mely megjelenésével – köszönhetően a társadalmi és technológiai fejlődésnek – olyan rendkívüli kihívásokat hozott magával, melyekre az államoknak, így tehát védelmi jogi szabályozásuknak is fel kell készülniük. Ahhoz, hogy a későbbiekben jobban kivehető legyen miben is rejlik a hibrid konfliktus újszerűsége, nélkülözhetetlennek vélem ismertetni a hadviselés generációit, amelyek közül napjainkban a legsokoldalúbb negyedik generációt éljük. Továbbá kutatásom szempontjából fontosnak tartom elhatárolni egymástól a hibriditás védelmi és biztonsági összefüggései tekintetében felmerülő fogalmakat, nevezetesen a hibrid hadviselést, a hibrid konfliktust, valamint a hibrid fenyegetést. Ezt követően pedig vizsgálat alá veszem a hibriditással kapcsolatban kibontakozó fogalmakat és nézeteket, ugyanis hibrid fenyegetés vonatkozásában számos értelmezés született, mind szakértőktől, mind pedig olyan szervezetektől, mint az Európai Unió vagy a NATO, így ezeket annak fényében is célszerű részletesebben ismertetni, hogy az egyes definíciók mennyire mutatnak eltéréseket. A nézetek tekintetében pedig a legmeghatározóbbnak a „Geraszimov-doktrína” tekinthető, mely óriási hatást gyakorolt a hibrid konfliktusról alkotott képre, így tehát úgy gondolom érdemes vizsgálat tárgyává tenni. Nem utolsó sorban kitérek a hibriditás által nyújtott újdonságokra, melyek voltaképpen kihívásként jelentkeznek a korábbi hadviselési formákhoz képest. Mindezzel pedig azt szeretném elérni, hogy megértsük korunk fenyegetéseit, hiszen a szomszédunkban kibontakozó, orosz-ukrán konfliktus is azt bizonyítja, hogy mennyire átalakult a hadviselés színtere, mennyi veszélyt rejt magában, amire a jognak tudnia kell reagálni.

Dolgozatom fő célja ugyanakkor az, hogy rámutassak a hibrid hadviselést alkalmazó fél eszközeinek és módszereinek sokszínű tárházára, így tehát betekintést nyújtok a kiberműveletek, az információs műveletek, valamint a „lawfare” és a jogi sérülékenység kérdéskörébe, hiszen úgy gondolom ezek bemutatásával válik egyértelművé milyen kihívásokkal kell szembe néznie egy állam védelmi jogi szabályozásának. Ebből kifolyólag dolgozatom befejezéseképp elengedhetetlennek vélem kihangsúlyozni a hazai védelmi jogi szabályozás, azaz a különleges jogrend kihirdetésére vonatkozó szabályozás hibáit,

hiányosságait, melyek szemléltetésével értelmet nyerhet az a veszély, amelyet a hibrid konfliktus körében megvalósuló cselekmények jelentenek, ugyanis ha a szabályozás nem megfelelően igazodik a fenyegetésekhez, akkor a jogi felkészületlenség az állam határhelyzetbe való sodródásával, avagy szuverenitásának gyengülésével járhat. Dolgozatomban helyet kapó kérdéskörök kiemelt jelentőséggel bírnak napjainkban, amely indokoltá tette, hogy részletesebben is foglalkozzak a hibrid konfliktussal és az azzal kapcsolatban felmerülő nehézségekkel.

2. A TOTÁLIS BIZTONSÁGI KIHÍVÁSOK ÉS A TOTÁLIS BIZTONSÁG KÖZEGE: A HIBRIDITÁS JELENTŐSÉGE A 21. SZÁZADI ÁLLAMRA, JOGRA

2.1. Egy újszerű jelenség megjelenése a 21. század első évtizedében

Dolgozatom kiindulópontjaként célszerűnek tartom szemléltetni a hadviselés generációit, hiszen ezáltal választ kaphatunk arra, hogy az évtizedek során hogyan alakultak az egyes hadviselési formák és ezek milyen biztonsági kihívásokat hordoztak magukban, illetve milyen fejlődésen mentek keresztül, melynek eredménye a hibrid fenyegetés lett. Mindemellett az egyes generációk ismertetése hozzásegít ahhoz, hogy egy szélesebb perspektívát kapjunk arról, miből fakad a hibrid konfliktus újszerűsége. A generációkkal kapcsolatban mindenekelőtt azt szükséges tisztázni, hogy míg az egyes hadviselési korszakok létezése elfogadott, addig a köztük lévő határok vonatkozásában, valamint azok számában nincs teljes egyetértés. Ennek ellenére William S. Lind tanulmányában a generációk négy csoportját ismerhetjük fel, ugyanis a felosztás célja a hadviselés új korszakának magyarázatában mutatkozik meg, ehhez pedig négygenerációs megközelítést alkalmaz. A hadviselés első generációjának jellemzése során elsősorban abból érdemes kiindulni, hogy az állam monopolhelyzetének kialakulása folytán a hadikultúra figyelemre méltó fejlődéseken ment keresztül, ugyanis olyan új harceljárások jelentek meg – példának okért megemlíthető az előerő jelentős koncentrációjával különböző alakzatokban harcoló gyalogság –, amelyek a korábbi korokhoz képest sokkal képzetebb csapatokat követeltek meg. Ebből adódóan nagy hangsúlyt fektettek a harcosok egyéni fejlesztésére, valamint a katonai szervezetek kiképzésére, mindez pedig azt eredményezte, hogy egyre meghatározóbbá vált a katonai vezetői állomány iskolarendszerű szakmai, vezetői felkészítése.¹ Mindemellett a modern háború ezen generációja – mely körülbelül 1648-tól 1860-ig bírt jelentőséggel – a vonal-és oszloptaktika háborújaként írható le, mely során a csaták formálisak, a csatateret pedig rendezettek voltak. Mindez magával hozta annak a lehetőségét – ami az első generáció lényegét adta –, hogy létrejöjjön a katonai rendi kultúra. Ennek a megerősítését szolgálta az a tény, hogy a katonaságot egyszerűen meg lehetett különböztetni a civilektől, hisz az egyenruha, a tisztelgés, a rangfokozatok gondos megállapítása mind az első generáció produktumai voltak. A probléma a XIX. század közepe táján kezdett jelentkezni, mikor a rend harctere kezdett szétesni, ugyanis egy XVIII. századi katonának a fő céljai között szerepelt a dezertálás. Emellett az sem könnyítette meg az akkori helyzetet, hogy a puska muskéták, a puskatöltők és a géppuska az addig bevett vonal-és oszloptaktikát nemcsak, hogy

¹ SIMICSKÓ István: *A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai*. In: *Hadtudomány*, 2017/3–4. sz., 4. o.

elavulttá, de egyenesen öngyilkossá tették, hiszen a tömeghadseregeket könnyűszerrel tudták megbontani, okozva óriási veszteségeket.² Az első generációs hadviselés korszakában a védelmi szabályozásnak a kezdetleges állandóságát a hadi regulák és a kiképzéssel kapcsolatban megfogalmazott szabályok fejezték ki. Ebben az időszakban nem jutottak érvényre az egyes válságok és biztonsági kockázatok felszámolására irányuló tevékenységek, hiszen azok eseti jellegűek voltak, melynek oka, hogy abból a felfogásból indultak ki, miszerint az államban az uralkodó joga, hogy tetszése szerint rendelkezzen javaikkal, személyükkel, valamint ha úgy tartja az egész állammal.³ Végül, a második generációs háborút az alapozta meg, hogy a rendi kultúra sorra ellentmondásokba ütközött azzal a környezettel, amelyben működött, és amellyel egykoron összhangban állt.

Ebből fakadóan a továbbiakban a második generációs hadviselés ismertetésére szeretnék rátérni, melyet a francia hadsereg az első világháború alatt és azt követően fejlesztett ki. A hadviselés ezen generációja a tömeges tüzerőben kereste a megoldást, amelynek többsége közvetett tűzérési tűzként mutatkozott meg.⁴ Ennek a korszaknak ugyanakkor a legfontosabb sajátossága az ipari forradalom kiteljesedésében és egyúttal eredményeinek a haditechnikában való felhasználásában rejlik. A fejlődés kezdetének a tűzérési eszközök megjelenését tekinthetjük, ugyanakkor az ipari forradalom által bekövetkező előrelépés tényleges kiteljesedését a harckocsik, a harci repülőgépek, a sorozatlövő fegyverek és a haditengerészet arzenálja jelentette. Ezek az eszközök olyan kapukat nyitottak meg – ideértve a tüzerő koncentrálását, és az azzal való manőverezést –, amik folytán számos ponton újra kellett gondolni az élőerő-koncentráción alapuló harceljárásokat, ennek természetesen alapjául szolgált az első világháborúban megvalósult óriási vérvesztés. Továbbá szintén a második generációs hadviselés velejárója, hogy új alapokra fektették a fegyvernemek összehangolt alkalmazását a területek elfoglalásáért vagy megtartásáért vívott összeütközésekben.⁵ Ennek a hadviselésnek a legfőbb céljai között az ellenség kimerítése szerepelt, így a franciák a következőképp írták le: „a tűzériség hódít, a gyalogság elfoglal”. Ez a mondat kitűnően tükrözi az akkori együttműködésre való törekvést, hiszen a korszak lényege pontosan az volt, hogy a központilag irányított tüzerőt gondosan összehangolják a gyalogsággal, a harckocsikkal és a tűzériséggel egy „vezényelt csata” keretei között, a parancsnok pedig mondhatni a zenekar karmesterének szerepét töltötte be. A második generációs hadviselés lényegében a rend

² LIND, William S.: *Understanding Fourth Generation War*. In: *Military Review*, 2004, 12. o.

³ KELEMEN Roland: *A kibertérből érkező fenyegetések jelentősége a hibrid konfliktusokban és azok várható fejlődése*. In: *Honvédségi Szemle*, 2020/4. sz., 67. o.

⁴ LIND: i.m. (2004) 12. o.

⁵ SIMICSKÓ: i.m. (2017) 4-5. o.

kultúráját szolgálta, ugyanis a hangsúly befelé irányult, a szabályokra, a folyamatokra és az eljárásokra. Emellett szintén meghatározó ismérve, hogy az engedelmességet sokkal fontosabbnak vélték, mint a kezdeményezést.⁶ A hadviselés második generációja körében is érdemes szót ejteni a jogi szabályozásról. A kialakult polgári állam egyértelműen elvárta az állam mindenkor joghoz kötöttségét, ezért a szabályozási kényszer értelemszerűen kiterjedt a haderőre is, mely folytán számos szervezeti, működési és hatásköri szabályt alkottak meg. Emellett sor került a hadsereg feletti jogállami, civil kontroll megvalósítására, valamint erre a korszakra tehető a különleges jogrendi szabályozások közül a háború idejére vonatkozó joganyag létrehozása is. Mindazonáltal még nem jött létre egy megfelelően átfogó szabályozás, ugyanis ez csak és kizárólag a háború idejére tartalmazott olyan rendelkezéseket, amelyek az állam hatékonyságát voltak hivatottak elősegíteni a felmerülő problémák és az erőforrások átcsoportosítása kapcsán.⁷ Mindennek köszönhetően megjelent a következő generáció leglényegesebb sajátossága: az összefegyvernemi erőkoncentráción alapuló hadviselés.⁸ Mindemellett azonban fontosnak tartom leszögezni, hogy a hadviselés második generációja nem teljesen kopott ki a harceljárások közül, mivel az Amerikai Egyesült Államok – ahogy az Afganisztán és Irak esetében is jól látszik – a mai napig alkalmazza. Ebből eredően pedig kijelenthető, hogy a hadviselés generációinak egymást követő jellege nem az egyes generációk teljeskörű felváltásában nyilvánul meg, hanem egyfajta evolúciós folyamat figyelhető meg közöttük, azaz a korábban alkalmazott eljárásokra és megoldásokra ráépülnek az új módszerek.

A harmadik generációs hadviselés nagyon különbözik a második generációs háborútól, amiben azonban mégis egyezést mutatnak, az annak a ténye, hogy mindkettő az első világháború terméke, kifejlesztésére azonban a német hadsereg által került sor. Mindazonáltal fontosnak tartom hozzátenni, hogy a köztudatban a hadviselés ezen generációja általában úgy ismert, mint villámháború vagy manőverező hadviselés. A korszak legfontosabb sajátosság abban rejlik, hogy nem a tüzere és a kimerülésre helyezi a hangsúlyt, hanem a gyorsaságra, a meglepetésre és a mentális, valamint a fizikai kizökkentésre alapítja stratégiáját. Ebből kifolyólag a harmadik generációs hadsereg törekvései között az szerepel, hogy az ellenség hátsó területeire bejutva hátulról előrefelé haladva omlassa össze azt. A védekezésben ugyanakkor, olyan taktikát alkalmaz, mellyel megkísérli az ellenséget magához vonzani, ezt követően pedig elvágni sorait. Tipikus jellemzője közé tartozik, hogy nincs egy mindenkor egységes taktika, hiszen az

⁶ LIND: i.m. (2004) 12. o.

⁷ KELEMEN: i.m. (2020) 67-68. o.

⁸ SIMICSKÓ: i.m. (2017) 4-5. o.

folyamatosan változik, ahogyan a katonai kultúra is. A második generációs hadviseléssel ellentétben, a harmadik generációs hadviselés kifelé irányult, a helyzetre, az ellenségre és a helyzet által megkövetelt eredményre koncentrálna. A parancsok meghatározták az elérendő eredményt, de a módszert nem, ebből is tehát jól látható, hogy a kezdeményezés előbbre való volt, mint az engedelmesség. Előrevetítve szükségesnek tartom kiemelni, hogy a kezdeményezés és a decentralizáció is fellelhető a következő generációban, azonban mégis számos változást hozott magával a hadviselés területén.⁹ Ami a harmadik generáció védelmi szabályozását illeti, megfogalmazódott az igény a korábbi szabályozás átfogóvá tételére, hiszen már nem bizonyult elégségesnek a háború idején való felhatalmazás. Ebből kifolyólag az államok megkezdték az országmozgósító terveik megalkotását, majd összevonásra kerültek a védelmi ágazatok egynemű részei is, mindez pedig ahhoz vezetett, hogy megvalósult a védelmi szabályozás komplex és átfogó jellege. Mindazonáltal érdemes még hozzátenni, hogy a szabályozás a külső támadás elleni védelmet volt hivatott biztosítani, ennél fogva a klasszikus fegyveres támadás kezelésére volt alkalmas.¹⁰ A negyedik generációs hadviselés, azaz a hibrid hadviselés, – mely dolgozatom egy nagyobb terjedelmét teszi ki – a XXI. század hadviselési formájaként aposztrofálható. Ahogyan az a későbbiekben bemutatásra kerül, napjainkban egyre inkább felértékelődnek az indirekt hadviselés eszközei, ugyanis a nagyhatalmak, olyan tömegpusztító arzenált birtokolnak, ami korlátját képezi az egymásközti közvetlen összeütközések kirobbanásának. Így egyre több teret kap a nem katonai tényezők alkalmazása, valamint lényegi szerephez jut a nem állami szereplők befolyásolása és felhasználása a stratégiai célok megvalósítása érdekében. A negyedik generációs hadviselés alapvető jellemzői közé sorolható többek között az aszimmetrikus hadviselés, a hadüzenet hiánya és a harctér felismerhetetlensége. Emellett azonban rendelkezik egy olyan fontos sajátossággal, ami a béke és a háború közötti határ elmosódásában nyilvánul meg.¹¹ A védelmi jogi szabályozás, vagyis a különleges jogrend akkor bír relevanciával, amikor az államot ért támadás másként el nem hárítható, ezért a normál jogrend szabályait részben vagy egészben át kell lépni az önvédelem és a normál helyzet visszaállítása érdekében. Ugyanakkor a XXI. században az államok által biztosított védelemnek meg kell haladnia a XX. század katonai dominanciájú biztonságfelfogását.¹² A világháborúkkal megjelenő XX. század totalitásának jelenkorunkban új értelmet lehet tulajdonítani, ugyanis olyan közegben élünk, mely változatosságában és

⁹ LIND: i.m. (2004) 12. o.

¹⁰ KELEMEN: i.m. (2020) 68. o.

¹¹ SIMICSKÓ: i.m. (2017) 6. o.

¹² FARKAS Ádám: *A totalitás kora? A 21. század biztonsági környezetének és kihívásainak totalitása és a totális védelem gondolkísérlete*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018, 47. o.

információáramlásában is globalizált és hálózatosított, azaz egy totalizált világról beszélhetünk, melyben a súlyos biztonsági kihívások elváltak az államtól, amely által új fenyegetési kör bontakozott ki. Erre azonban az állam védelmi jogi szabályozását is fel kell készíteni a hatékony reagálás érdekében. A XXI. század kapcsán kijelenthető, hogy megvalósultak a totális biztonsági kihívások, amely állítás abból fakad, hogy a nem állami szereplők által képviselt kihívások összefonódva a gazdasági, kommunikációs, technikai fejlődés és a társadalom infokommunikáció-függőségéből eredő kitettségével lényegében újratöltötte a totalitást és a komplex biztonság erőterében összemosta a határvonalait a biztonsági kihívások katonai-rendészeti-nemzetbiztonsági-államigazgatási kezelésének.¹³ Kutatásom további részében pedig azt szeretném szemléltetni, hogy milyen ismertetőjegyei vannak a XXI. század hadviselésének, miben nyilvánul meg és milyen eszközöket alkalmaz, hiszen jelentős hatást gyakorol jelenkorunk állam működésére, fejlődésére, valamint szükségképpen a jogi szabályrendszerre is mind nemzetállami, mind pedig nemzetközi vonatkozásban. Előbbi a felkészülés, a megelőzés, a védekezés szempontjából emelendő ki, míg utóbbi jelentőségét a konfliktus elkerülése, vagy annak meghatározott mederben tartása adja.

Mielőtt azonban rátérnék dolgozatom központi elemére fontosnak vélem kihangsúlyozni, hogy a hibriditás védelmi és biztonsági összefüggései tekintetében három fogalom keveredik egymással, melyek némi tisztázást igényelnek ahhoz, hogy jobban megértsük az egyes definíciókat, ezek a fogalmak nem mások, mint a hibrid hadviselés, a hibrid konfliktus, valamint a hibrid fenyegetés.¹⁴ Kezdve a hibrid hadviselés magyarázatával, lényegében katonai értelemben vett fellépésről beszélhetünk, mely fellépés azonban főbb összetevőiben katonai gondolkodásmód szerint és eszközrendszer támogatásával valósul meg. Tulajdonképpen azt lehet mondani, hogy tartalmi értelemben ez egy háború megvívási formulaként értelmezhető, még ha ez nemzetközi jogi értelemben nem is helytálló. Értelemszerűen a XXI. század hadviselési formája számos új típusú kihívást hozott magával – mint például az információs hadviselés, a pszichológiai hadviselés, valamint a kiber hadviselés –, melyek vonatkozásában azonban szükséges leszögezni, hogy a hadviseléshez tartalmilag legalább egy olyan fél kell, amely haderőként, azaz a hadviselés szabályaihoz igazodó félként lép fel a konfliktusban. Ezen a vonalon haladva voltaképpen a hibriditás azt jelenti, hogy a katonai szembenállás megvívása nem kizárólag, avagy nem tisztán katonai eszközök és tényezők útján valósulhat meg.

¹³ FARKAS Ádám: i.m. (2018) 52. o.

¹⁴ FARKAS Ádám – KELEMEN Roland: *A közösségimédia-platformok és a hibrid konfliktus kapcsolata*. In: *In Medias Res*, 2022/1. sz., 97. o.

Mindazonáltal az orosz-ukrán konfliktus szigorú szemléléséből levont következtetések alapján, arra lehet jutni, hogy egy jelenséget lényegében onnan lehet hibrid hadviselésnek tekinteni, ahonnan a felek nyíltan katonai eszközökkel és a hadviselésre jellemző szerveződéssel, katonai műveleti keretek között lépnek fel egymással szemben. Mindemellett ki kell emelni, hogy a hibrid hadviselésben a katonai megközelítés mellett érvényre jutnak a nem katonai tényezők kiaknázásai is, ugyanis azok mögött gyakran a katonai műveleti célok elősegítése áll. Ide lehet sorolni többek között a kibertéri cselekményeket, diplomáciai és gazdasági lépéseket, valamint az igen gyakran felmerülő információs és kommunikációs törekvéseket, hiszen ezek célja között az szerepel, hogy a szemben álló fél erőit, nemzetközi és nemzeti támogatottságát destabilizálja. Ezzel szemben a hibrid konfliktusról megállapítható, hogy egy tágabb kört ölel fel. Ugyanakkor az itt is elmondható, hogy kiemelt relevanciát tulajdoníthatunk a katonai stratégiai céloknak, illetve azok elmozdításának vagy elérésének, azonban tipikusabb jellemzője közé tartozik, hogy az időbeli és funkcionális horizont nagyfokúan kiszélesedik. Természetesen ebben a felfogásban is identifikálható egy adott szembenállási helyzet, hiszen ez a belbiztonsági válság szintjén túlmutató, átmenetileg vagy földrajzilag lehatároltan fegyveres konfliktusokra jellemző vonásokkal is társulhat. Mindazonáltal az egyértelműen kijelenthető, hogy e körben a katonai dimenzió helyett vagy mellett a különböző nem katonai tényezők egy időben történő alkalmazása élvez kitüntetett szerepet, ugyanis e vonatkozásban a külső beavatkozó részéről nemcsak a megcélzott államon belül gerjesztett fegyveres szembenállás bír jelentőséggel, hanem szinte azonos figyelmet kaphatnak a nem katonai tényezők is.¹⁵ A hibrid konfliktus lényegében afféle köztes állapotként is értelmezhető. Erről azonban akkor beszélhetünk, mikor már fennáll egyfajta katonai jellegű szembenállás, de a nyílt, háborús vonásokat mutató konfliktus szintjét nem éri el, ezért inkább a nem katonai szférában zajló beavatkozásokra terelődik a hangsúly. Jobban mondva tehát arról van szó, hogy nyilvánvaló a direkt és közvetlen szembenállás, de annak megvívásában még nem a katonai erő kerül előtérbe, hanem a nem katonai tényezők széles körű és stratégiaileg szervezett alkalmazása, értelemszerűen a célból, hogy a szembenálló fél stabilitását megdöntse és előrelátható cselekvési lehetőségeit korlátozza. Voltaképpen a hibrid konfliktus a hibrid hadviselés előkészítéseként is definiálható, de le kell szögezni, hogy ebből nem szükségképpen következik háborús vagy nyílt katonai szembenállás. Végezetül említést kell tenni a hibrid fenyegetésről, melyről elmondható, hogy a legtágabb kategóriaként értelmezhető. E körben a nyílt katonai fellépés „csak” egy távoli lehetőségként vagy a többi cselekménnyel szembeni

¹⁵ FARKAS Ádám – KELEMEN Roland: i.m. (2022) 98. o.

reakciók mérséklésére szolgáló elrettentésként merülhet fel. Ebből értelemszerűen következik, hogy a fenyegetési palettát a nem katonai tényezők alkalmazása teszi ki. Ennél fogva pedig lehetőség nyílt arra, hogy azok az elérni kívánt célok, melyek a történelem folyamán szokás szerint katonai erővel voltak kivívhatók, ma már ezek direkt alkalmazása nélkül is megvalósíthatók. A hibrid fenyegetésben központi szerepet töltenek be a titkosszolgálati eszközök és módszerek, a társadalmi tényezők, a különféle nem állami szereplők, valamint a politikai és gazdasági térben létrejövő cselekmények. Mindazonáltal egyértelműen kijelenthető, hogy a hibrid fenyegetéseknek régi ismerős, valójában új megjelenési formájának lényegét többnyire, de nem kizárólag a digitális térre épített cselekményei nyújtják. Végeredményben tehát a legtagabb kategória valamely hatalmi szereplő rendszeres, térben meglehetősen tág, akár globális keretben is megvalósuló, rövid, közép- és hosszútávú célok megvalósítására is alkalmas, nem katonai eszközökre hagyatkozó, de a katonai erő bevetésének kilátásba helyezésével, valamint a katonai és titkosszolgálati erők nem hagyományos feladatkörben történő alkalmazásával párosuló fellépések összességéként azonosítható.¹⁶

A hibrid konfliktusról azt lehet elmondani, hogy nem alakult ki olyan definíciója, ami általánosan elfogadott lenne, annak ellenére, hogy számos szakértő foglalkozott vele. A kifejezés először William Nemeth, majd Frank G. Hoffman, amerikai elemzőknél jelent meg. Nemeth munkájában (2002) a csecsen helyzettel foglalkozott, amit hibridként, azaz régi és új elemekből felépülőnek határozott meg,¹⁷ azonban a katonai erő és a nem katonai eszközök integrált alkalmazása már korábban sem volt meglepő, ennek eklatáns példája a propaganda, a gazdasági eszközök, a szabotázs, a bomlasztás, valamint a félrevezetés, melyek a múltban is a hadviselés részét képezték.¹⁸ Valójában a hibrid hadviselés fogalmának kezdete a XX. század végére, a hidegháború befejezését követő időszakra tehető, amikor a fegyveres konfliktusok és a háborúk jellege kezdett átalakulni. A nyugati államok modern, széles körű, hagyományos háborúkra felkészült haderői a szervezett erőszak, olyan típusú formáival találták magukat szembe Afrikában, a Balkánon, Afganisztánban, Irakban és Libanonban, ami újnak volt betudható.¹⁹ A Szovjetunió bőséges történelmi tapasztalattal rendelkezik ennek a hadviselési formának az alkalmazásáról és azzal kapcsolatban, hogy hogyan lehet más államok területét

¹⁶ FARKAS Ádám – KELEMEN Roland: i.m. (2022) 99-100. o.

¹⁷ FARKAS Ádám – RESPERGER István: *Az úgynevezett „hibrid hadviselés” kihívásainak kezelése és a nemzetközi jog mai korlátai*. In: FARKAS Ádám, VÉGH Károly: *Új típusú hadviselés a 21. század második évtizedében és azon túl*. Intézményi és jogi kihívások, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2020, 136. o.

¹⁸ KISS Álmos Péter: *A hibrid hadviselés természetrajza*. In: *Honvédségi Szemle*, 2019/4. sz., 18. o.

¹⁹ KILINSKAS, Kestutis: *Hybrid warfare: an Orienting or Misleading Concept in Analysing Russia's Military Actions in Ukraine?* In: *Lithuanian Annual Strategic Review*, 2016/1. sz., 143. o.

megszállni vagy katonai műveletet végrehajtani úgy, hogy közben politikai, gazdasági és katonai eszközökkel hatást gyakorol a megtámadott államra, ezt számos ország tapasztalhatta meg a szovjet invázió során, ideértve Magyarországot, Csehszlovákiát, Afganisztánt és Grúziát.²⁰ Az első indiai-pakisztáni háborúban (1947-1948) is felfedezhetők a jelenkori hibrid konfliktusokhoz hasonló műveletek.²¹ Visszatérve Nemeth-hez, azonban még meg kell jegyezni, hogy úgy vélekedett a hibrid háborúkról, hogy azok a jövőben sokkal nagyobb jelentőségre fognak szert tenni. Szerinte elsősorban államokkal vagy politikai csoportokkal szemben fognak kialakulni, ezáltal pedig előtérbe fognak kerülni az egyes alternatív megoldások, amelyek a katonai fölényt háttérbe fogják szorítani és mindenfajta eszközt alkalmazni fognak a cél elérése érdekében, legyen szó hagyományos vagy irreguláris harcmodorról, de akár a terrorizmusig vagy a bűnözésig is terjedhet ezen eszközök tárháza.²²

A másik elemző, Frank G. Hoffman szerint „a hibrid fenyegetések a különböző hadviselési módok teljes skáláját magukban foglalják, beleértve a konvencionális képességeket, az irreguláris harceljárásokat és formációkat, a válogatás nélküli erőszakot és a kényszerítést alkalmazó terrorista cselekményeket, valamint a bűnözői tevékenységeket. Hibrid háborúkat egyaránt folytathatnak az államok és a különböző nem állami szereplők. Ezeket a multimodális tevékenységeket különálló egységek, vagy akár ugyanaz az egység is végezheti, de ezek általános, műveleti, valamint harcászati irányítása és koordinálása a fő harctéren megy végbe, a konfliktus fizikai és pszichológiai dimenzióiban szinergikus hatások elérése érdekében. A hatásokat a háború minden szintjén el lehet érni”.²³ Ebből azt a következtetést lehet levonni, hogy a hibrid fenyegetés definiálása során nagy hangsúlyt fektetett a hagyományos katonai erőkre, illetve kiemelte az egymással szemben álló felek jellegének eltérését, ideértve az államokat és a nem állami szereplőket, akik elmélete alapján egyaránt lehetnek hibrid konfliktus alanyai, valamint a harcmodorok különbözőségére is nagy figyelmet fordított, ami a hagyományostól, egészen az irreguláris hadviselésig terjedhet, de ugyanitt megemlíthető a terrorizmus és a fizikai terror is. Hoffman a hibrid fenyegetés lényegét kívánta megragadni, azonban számos, olyan összetevő hiányzik értelmezéséből, amelyek ugyanakkor elemi részét képezik a meghatározásnak, ide sorolhatók a politikai, gazdasági, diplomáciai és a média információselemek. Tulajdonképpen azt lehet mondani, hogy a felmerülő definíciós kísérletek

²⁰ KILINSKAS: i.m. (2016) 140. o

²¹ KISS: i.m. (2019) 18. o.

²² FARKAS Ádám – RESPERGER István: i.m. (2020) 136. o.

²³ HOFFMAN, Frank G.: *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid wars*. Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, 2007, 8. o.

leíró jelleget mutatnak, azaz főként a hadviselés eszközrendszerének, jellegzetességének, valamint folyamat-elemeinek bemutatására irányulnak.²⁴

Ahogy korábban már említettem a hibrid konfliktusnak nem alakult ki bevett értelmezése, a NATO 2014-ben a walesi csúcstalálkozóján zárónyilatkozatában, majd a NATO Parlamenti Közgyűlés Védelmi és Biztonsági Bizottsága, ezenkívül pedig az Európai Unió is egészen máshogy értelmezte.²⁵ A NATO walesi csúcstalálkozójának zárónyilatkozata alapján a hibrid konfliktus nem más, mint „széles körű nyílt és fedett katonai, félkatonai és nem katonai eszközök alkalmazása egy magasan integrált terv mentén. Alapvető fontosságú, hogy a szövetség rendelkezzen a szükséges eszközökkel és eljárásokkal, amelyek elengedhetetlenek a hibrid hadviselés fenyegetéseinek elrettentéséhez és az azokra való hatékony reagáláshoz, valamint a nemzeti erők megerősítéséhez szükséges képességekkel”.²⁶ Az említett megfogalmazást követően egy év múlva a NATO Parlamenti Közgyűlés Védelmi és Biztonsági Bizottsága a hibrid konfliktust úgy definiálta, hogy a támadó „aszimmetrikus taktikát alkalmaz a gyenge pontok nem katonai eszközökkel (mint például politikai, információs és gazdasági megfélemlítés és manipuláció) történő felkutatására és kihasználására, melyeket hagyományos és nem hagyományos katonai eszközökkel való fenyegetés kísér. Az eljárás mód skálázható és az adott helyzethez igazítható.”²⁷ Az említettekhez viszonyítva az Európai Unió már némileg részletesebb meghatározást adott, amelynek értelmében a következőképp fogalmazott: „a hibrid fenyegetések fogalma nem állandó, és rugalmasnak is kell maradnia annak érdekében, hogy megfeleljen a jelenség változó jellegének, a koncepció célja, hogy megragadja azoknak a kényszerítő és felforgató tevékenységeknek, valamint hagyományos és nem hagyományos módszereknek (például katonai, diplomáciai, gazdasági, technológiai) az egyvelegét, amelyeket állami vagy nem állami szereplők összehangolt módon használhatnak fel bizonyos célok elérése érdekében úgy, hogy eközben a hivatalosan deklarált hadviselés szintje alatt maradnak. A hangsúly általában a célpont sebezhető pontjainak kihasználásán, valamint egy olyan, nem egyértelmű helyzet megteremtésén van, aminek célja a döntéshozatali folyamatok hátráltatása. A hibrid fenyegetések eszközei lehetnek erőteljes félretájékoztatási kampányok is, amelyek

²⁴ SIMICSKÓ: i.m. (2017) 10. o.

²⁵ KISS: i.m. (2019) 18. o.

²⁶ Wales Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales, 2014, 13. pont. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (letöltés: 2022.05.03.)

²⁷ CALHA, Julio Miranda: *Hybrid Warfare: NATO's New Strategic Challenge?* NATO Parliamentary Assembly, 2015, 3. o.

során a szociális médiát használják fel a politikai narratíva befolyásolása, vagy közvetítő szereplők radikalizálása, toborzása és irányítása céljából.”²⁸

A definiálása során még érdemes említést tenni a hibrid szó jelentéséről is, amely nem más, mint „különböző fajtájú egyedek keresztezéséből keletkezett, két különböző csoporthoz tartozó élőlény kereszteződéséből vagy keresztezésével létrejött, mindkét szülő genetikai tulajdonságát hordozó utód”, ezen fogalom azonban jól rávetíthető a hibrid konfliktusra, pontosan amiatt, mivel a hagyományos és az irreguláris hadviselés rugalmas, valamint egyesített alkalmazása az, ami adja ennek a módszernek a tartalmát. A hibrid fenyegetést és az azzal kapcsolatban felmerülő tevékenységeket a szakértők a nem állami szereplők nagyfokú megjelenésével tartották fontosnak kiemelni.²⁹ Az Iszlám Állam tevékenysége, illetve Ukrajnában bekövetkező válság vizsgálata lehetőséget nyújtott arra, hogy a hibrid konfliktus módszeréről szélesebb körű képet lehessen kapni.

Resperger István a következőképp fogalmazta meg a hibrid konfliktust: „a hagyományos reguláris (lineáris, konvencionális) és az irreguláris (nem lineáris, nem konvencionális) hadviselés puha, közepes és kemény módszereinek, eljárásainak rugalmas alkalmazása abból a célból, hogy az ellenség államát, fegyveres erőit működésképtelenné, védtelenné tegyük és akarunkat rákényszerítsük, legfőképpen azzal a stratégiai céllal, hogy az erőszak szinte a konfliktus folyamán ne haladja meg a háborús szintet”.³⁰ Ezenkívül, Resperger István úgy vélekedett az aszimmetrikus hadviseléssel kapcsolatban, hogy a nagy háborúk megszűnésével a hadművészet vezető területévé a harcászati, azaz a taktikai szint vált. Ezenkívül még kifejtette, hogy az orosz-ukrán katonai konfliktus tanulmányozása során megfigyelhető az, hogy az oroszok a haderőjüket „hullámszerűen”, a direkt és az indirekt akciókkal és eljárásokkal összhangban, de kis alapegységben indítják bevetésre. A siker pedig a nagystratégia győzelme, ami a harcászati „kis győzelmek” összegéből válik végeredménnyé.³¹

²⁸ Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: *A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete – európai uniós válasz*. Európai Bizottság, Brüsszel, 2016.4.6. Bevezetés, 2. bekezdés. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018> (letöltés: 2022.05.03.)

²⁹ FARKAS Ádám – RESPERGER István: i.m. (2020) 138. o.

³⁰ KELEMEN Roland: *A nem állami kibertéríműveletek egyes szereplőinek jelentősége a hibrid konfliktusokban* In: *SmartLaw Research Group Working Paper*, 2021/2. sz., 2. o.

³¹ RESPERGER István: *Stratégiák és fogalmak háborúja, az aszimmetrikus hadviselés hadtudományi megközelítése*. In: *Hadtudomány*, 2016/26. sz., 43. o.

2.2. A hibriditás újdonságai: a modern technológia nyújtotta új eszközök precíziós alkalmazása

A hibrid fenyegetés számos újdonságot hordoz magában. Kezdve a nem katonai tényezők alkalmazásával, melyek valójában nem tekinthetők újnak, mivel egy államközi viszony vonatkozásában a fegyveres erő vagy a katonai eszközöket alkalmazó erő bevetése előtt sor kerülhet nagyszámú nem katonai eszköz használatára, aminek oka a stratégiai cél hatékonyabb elérése. Emellett a háborúskodás kapcsán már korábban is kiemelt jelentőséggel bírtak, azonban az aszimmetrikus hadviselés történelmi fejlődésével egyre több szerephez jutottak. Ami miatt hibrid konfliktus esetében mégis újszerűségről beszélhetünk, az a korábban is használt nem katonai tényezők tárházának jelentős növekedéséből, az ezzel egyetemben kialakulni látszó stratégiai dominanciából, valamint hatásuknak megerősödéséből eredeztethető, ami egyúttal a társadalmi és technológiai fejlődésnek köszönhető.³² Továbbá, a technológiai fejlődés és a globális összekötöttség eredményezik nemcsak a helyzetelemzések felgyorsulását vagy a közel valós idejű helyzetfelismerést, de nem utolsósorban az azonnali és széles körű kommunikációt és a gyengeségek pontos támadását is lehetővé teszik. Ezenkívül, a korábban említettek az eszközök közvetlen irányítására és a műveletek feszes szinkronizálására is nagymértékben hatnak.³³ Az „előnyök”, melyek ezzel az újszerűséggel megjelennek, egy olyan világban jelentkeznek, ami valós idejű, illetve globális interakcióra épül, ezáltal pedig azt lehet mondani, hogy az alkalmazásnak a határfoka mellett az időtényező is rendkívüli mértékben megváltozott, azaz lerövidült. Másik újszerűsége a nemzetközi jogi környezet kicselezésében, illetve annak sérülékenységeinek kihasználásában rejlik, valamint jelentősen támaszkodik a nemzetállami szintű jogi megoldásokkal való visszaélésekre is, amelyekhez a korábban említett tényezők nagyfokú alkalmazása járul hozzá. Fontos megemlíteni, hogy a hibrid konfliktus a XXI. század egyik legnagyobb fenyegetéseként értelmezhető, mely komoly befolyással van mind az államok, mind pedig a nemzetközi szervezetek eljárásaira és módszereire. Ezt az újnak tekinthető, nemcsak katonai elemeket alkalmazó, hanem egyéb eszközöket is igénybe vevő módszert csak úgy lehet kezelni, hogyha az összefogásra alapozva a NATO, az Európai Unió, illetve ideértve a nemzetállamokat is, olyan stratégiát alakítanak ki és fejlesztenek, amely fel tudja venni a lépést a hibrid fenyegetés eszközeivel.³⁴

³² FARKAS Ádám – RESPERGER István: i.m. (2020) 132-133. o.

³³ KISS: i.m. (2019) 17. o.

³⁴ FARKAS Ádám – RESPERGER István: i.m. (2020) 133. o.

Mindemellett a hibrid konfliktus újszerűségeinek körében fontosnak tartom kiemelni a kibertér megjelenését, mint műveleti eszközt, hiszen ahogyan az a generációk ismertetésénél is jól látszódott a XXI. század hadviselési formája olyan újdonságokat hozott magával – többek között köszönhetően a technológia-és társadalomfejlődésnek –, melyek teljesen megváltoztatták a biztonsági környezetet. Mindezt pedig – ahogyan arra a későbbiekben rátérek – szükségszerűen a védelmi jogi szabályozásnak is tudnia kell lekövetni. Dolgozatomban ezen részen tehát arra szeretnék rámutatni, hogy mi is a kibertér, hogyan jelenik meg, mint hadviselési eszköz, valamint milyen módokon tudja befolyásolni egy állam működését, ugyanis az egyértelműen kijelenthető, hogy a kibertér jelentős változásokat hozott az államok működésében és a társadalmi, gazdasági folyamatokban.³⁵ A kibertér vonatkozásában elsősorban azt kell tisztázni, hogy miről is van szó, tehát mi az a kibertér. Fogalmáról azt lehet mondani, hogy informatikai szempontból meglehetősen összetett, emellett gyakorlatilag az internethez és az online kultúrához köthető. A meghatározás összetettsége kitűnően levezethető a következő fogalomból, mely szerint a kibertér nem más, mint „elsősorban TCP/IP protokollra épülő hálózat révén összeköttetésben lévő elosztott vagy szorosan kapcsolat számítógépes rendszerek által biztosított fizikai és virtuális valóság”. Mindazonáltal szöveggörnyezetűtől függően jelentheti „az általuk megvalósított gép-gép, ember-gép közötti kapcsolat, valamint a szereplők között végbemenő adat-információcsere színterét is”. Leegyszerűsítve tehát, ha példának vészünk egy weblapot, akkor ez esetében azt lehet mondani, hogy „feltöltötték az internetre, tehát a kibertérben van”.³⁶ A kibertér egyértelműen a lehetőségek sokaságát kínálja a hibrid konfliktus eszközparkjának, mindezt pedig kitűnően mutatja például a tömegtájékoztatás befolyásolása, a terrorista csoportok és a szakadár csoportok finanszírozásának egyszerűsödése, valamint a tevékenységek gyors, valós idejű összehangolása. Ebből is tehát jól látszik, hogy a védelmi jogi szabályozásnak, milyen veszélyekre, jobban mondva kihívásokra kell felkészülnie, hiszen ezek a lehetőségek nemcsak az eszközpark hatékonyságát, hanem egyúttal eredményességét is képesek fokozni. A kibertér és a kiber eszközpark a hibrid hadviselés során számos esetben felmerülhet, ugyanis eszköze vagy akár terepe lehet például a befolyásolásnak, a radikalizálásnak, a tömegpszichózis formálásának, egy adott állammal szembenálló fél informálásának, illetve a különböző motivációjú egyének legteljesebb körűen történő csatasorba állításának, ezeken kívül

³⁵ KELEMEN: i.m. (2021a) 1. o.

³⁶ KELEMEN Roland – NÉMETH Richárd: *A kibertér fogalmának és jellemzőinek multidiszciplináris megközelítése*. In: FARKAS Ádám (szerk.): *Védelmi alkotmányosság az új típusú biztonsági kihívások erőterében*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018, 148. o.

természetesen más beavatkozási formáknak is alapját képezheti.³⁷ A radikalizáció kapcsán ugyanakkor érdemes megemlíteni, hogy a kibertér szélesebb körben lehetővé teszi az egyénnek egy más közösséghez való tartozását, erre pedig úgy is képes, hogy a hagyományos léte ezzel voltaképpen nem változik. Emellett ugyanakkor az egyes hálózatok közösségformáló szerepe egyre növekszik, az egyén radikalizálódása tehát nemcsak a csoporton belüli aktivitásának fokozódásában, hanem a csoporton kívülre ható tevékenységében is megnyilvánul, így példának okáért megemlíthető a közösségi oldalakon történő toborzás, vagy az elveiknek, nézeteiknek megfelelő tartalom terjesztése.³⁸ Mindemellett ki kell térni a dezinformálásra és a tömegpszichózisra egyaránt, megvalósulása ott a legvalószínűbb, ahol az információs tér a felhasználók előtt szabadon nyitva áll, az állam pedig nem kellő mértékben cenzúráz, hiszen ezáltal bárki terjeszthet szándékos és stratégiai céllal kifinomult üzeneteket és végezhet felforgató tevékenységeket annak érdekében, hogy a szemben álló felet lélektanilag befolyásolja és ezzel egy meghatározott magatartás tanúsítására ösztönözze. Napjainkban a dezinformálás és a tömegpszichózis kiteljesedését szolgálják a social media platformok, hiszen külső szereplők előszeretettel használják ki az ott kialakult hálózatokat és csoportokat támadásaik során. Nyilvánosságuk folytán kitűnő terepet biztosítanak a dezinformációs műveletek végrehajtására, ugyanis e során a jogi szabályozás kikapuit, avagy a szabadságjogokat használják ki, melyeket aztán visszaforgatnak a megtámadott állammal szemben. Céljuk természetesen az, hogy egyrészt aláássák az állam intézményeibe vetett bizalmat, ezzel megosztva a társadalmat, másrészt pedig felerősítsék a már meglévő törésvonalakat, vagy pedig újakat hozzanak létre.³⁹ Fontos kihangsúlyozni, hogy az eltérő motivációjú kibertéri szereplők csatasorba állítása mellett megvalósuljon a támadó általi tevékenység összehangolás, hiszen csak így érhető el az az összetett eredmény, mely következtében ténylegesen megtörténik a civil és a katonai zóna, valamint a háború és a béke határának összemosása. A továbbiakban röviden ugyan, de kisseretnénk térni a kibertér biztonságra gyakorolt hatásaira is, ugyanis elmondható, hogy ezek mindegyike olyan töréspontként értelmezhető egy megtámadott állam életében, amelyekre építve egy hibrid konfliktus során a támadó fél az elérni kívánt céljait eredményesen végre tudja hajtani. Ezek elemzésére nyolc pontban kerül sor. Elsősorban a kibertér megfelelő eszközként szolgál arra, hogy befolyásolja az éntudatot, jobban mondva tehát kitűnő módszer a dezinformálásra, a

³⁷ KELEMEN: i.m. (2021a) 3. o.

³⁸ KELEMEN Roland: *Radikalizálás, dezinformálás és tömegpszichózis modern köntösben: a hibrid konfliktus kibertérben*. In: *Jog Állam Politika*, 2021/3. sz., 72-73. o

³⁹ KELEMEN: i.m. (2021b) 75-76. o.

feszültségkeltésre, voltaképpen a radikalizálásra. A második ilyen pont, az első pontból eredően a kibertér azon képessége, hogy alkalmas a tömegpszichózist szisztematikusan alakítani az ottani eszközök igénybevételével. A kibertérben létrejövő hálózatok, a hagyományos tér közösségeivel ellentétben jóval tematizáltabbak, ugyanis ezek esetében olyan emberek kerülnek egymással kapcsolatba, mindezt földrajzi határok nélkül, akik azonos gondolkodásúak és az érdeklődési körük is megegyező. Ahogyan korábban említettem, ennek kitűnő fórumaként szolgálnak a social media platformok. Ebből eredően pedig rá is térhetünk a kibertér harmadik pontjára, mely az információ áramlás, -szerzés rendkívüli mértékben történő felgyorsulásában nyilvánul meg. Ennek van pozitív és egyúttal negatív oldala is, előbbi a kutatás, a kommunikáció és a gazdaság területén mutatkozik meg, míg utóbbi a társadalmi alrendszerek sérülékenységében rejlik. Ezt a sérülékenységet növeli a kibertér negyedik pontja, az állami, gazdasági, társadalmi intézmények csatlakozása a kibertérhez, ugyanis ez ahhoz vezet, hogy ezek infrastruktúrái is támadható felületté válnak. Voltaképpen az internetes és kommunikációs hálózatokra kapcsolt eszközök könnyűszerrel alakulhatnak fegyverhez hasonló felhasználás tárgyává. Mindebből kitűnően levezethető, hogy a kibertér óriási veszélyeket, ugyanakkor előnyöket hordoz magában, hiszen kiterjed az egész társadalomra, a kormányzatra, a katonaságra és a civil szférára egyaránt, lényegében tehát az egész állami működésre, ezért is fontos, hogy legyen olyan katonai doktrína, stratégia, amit kifejezetten a kibertérre dolgoznak ki. Ezeket a rendszereket pedig a különböző motivációjú cselekmények megvalósítására használják fel és pont ez az, ami az ötödik sajátosságát adja a kibertérnek. A hatodik szintén épít az azt megelőző pontra, amelynek lényege, hogy szinte teljesen ellehetetlenült a civil és a katona közötti elhatárolás. Nem utolsó sorban említést kell tenni a hetedik pontról is, mely szintén elősegíti, jobban mondva megkönnyíti a hibrid konfliktust alkalmazó fél térnyerését, ugyanis a kibertér rendelkezik azon képességgel, hogy globálissá, azaz határokon átnyúlóvá tegye az interakciókat, így tehát a terrorista franchise-okat egyaránt. Végezetül pedig a nyolcadik pont, mely könnyebbé teszi az előzőek megvalósítását, az az anonim és egyszerűbb gazdasági finanszírozás lehetőségében nyilvánul meg, mely az egyes csoportok, mint például a terrorista csoportok vonatkozásában bír relevanciával.⁴⁰ Felvetődik azonban a kérdés, hogy kik is lehetnek a szereplői egy hibrid konfliktusban megjelenő kibernüvetnek, erre természetesen számos állam biztonsági kihívásokkal foglalkozó dokumentuma is kitér, azonban a kiemelkedő, amely csoportosítja a kibertér potenciális veszélyforrásait, az nem más, mint az Egyesült Államok egy korábbi nemzetbiztonsági jelentése. Ennek értelmében a veszélyforrásai lehetnek

⁴⁰ KELEMEN: i.m. (2021a) 3-5. o.

az államok, e körben azok, amelyek fejlett kiberprogrammal rendelkeznek, vagy azon államok, melyek kisebb kiberkapacitással, de veszélyeztető szándékkal bírnak, ezenkívül ide sorolhatók a vagyonszerzési szándékkal kibernűvetet megvalósító személyek, valamint az ideológiai szándék által vezérelt hackerek vagy szélsőségek. Ebből kifolyólag értelemszerűen megállapítható az egyes kibercselekményekhez köthető személyi kör is, amely megnyilvánulhat az egyén, az egyének illegális csoportjai, mint például a terrrorszervezetek, a bűnszervezetek, a szakadár szervezetek vagy a radikális szervezetek, valamint a gazdasági szereplők és az államok és közösségeik képében egyaránt.⁴¹ Mindez tehát jól mutatja, hogy a technológia-és társadalomfejlődés révén mennyire megnőtt azon fenyegetések köre, melyekre fel kell készülnie egy adott államnak, és így a XXI. század hadviselési formájához kell igazítania a szabályozását, ugyanis megfelelő védelem nélkül könnyedén a támadó fél martalékává válhat.

A hibrid háború, mint kifejezés Ukrajna ellen végrehajtott orosz hadviselési forma alapján terjedt el a hazai és a külföldi köznyelvben egyaránt, azonban mind a nyugati országok, mind Oroszország számára is eltérő jelentéstartalommal bírt.⁴² A nyugati sajtó, valamint számos szakember ezzel az elnevezéssel illette az akkori konfliktust, ezáltal pedig az orosz szakirodalomban is ezt követően jelent meg a gibrídnaja vojna szókapcsolat. Azonban azt fontos megemlíteni, hogy nem szerepel sem hivatalos katonai, sem védelempolitikai vagy stratégiai dokumentumokban. A hibrid konfliktus orosz értelmezésének elemei, viszont már Geraszimov által írt 2014. évi katonai-doktrínában, a 2015. évi biztonsági stratégiában, illetve a katonai és biztonságpolitikai szakirodalomban is feltűntek.⁴³ Oroszország vonatkozásában több katonai doktrínáról lehet beszélni, melyek azonban a hibrid hadviselésről eltérő megfogalmazást adnak, mind terjedelmüket, mind tartalmukat tekintve. A 2010. évi katonai „doktrína” úgy definiálja a modern hadviselést, mint katonai és nem katonai jellegű erők, valamint erőforrások integrált alkalmazása. Ezzel szemben a 2014-es katonai „doktrína” meghatározása sokkal részletesebb a katonai és nem katonai tevékenységek közti kapcsolatról, mely szerint a modern hadviselés a fegyveres erők, valamint a politikai, gazdasági, információs és egyéb nem katonai tevékenységek összehangolt használatából, valamint ezzel összefüggésben a lakosság tiltakozási potenciáljának kihasználásából és a különleges erők kezeléséből áll, azonban további sajátosságaként állapítható meg a kívülről finanszírozott és

⁴¹ KELEMEN: i.m. (2021) 6. o.

⁴² FARKAS Ádám – RESPERGER István: i.m. (2020) 138. o.

⁴³ SOMODI Zoltán – KISS Álmos Péter: *A hibrid hadviselés fogalmának értelmezése a nemzetközi szakirodalomban.* In: *Honvédségi Szemle*, 2019/6. sz., 26. o.

irányított politikai erők és társadalmi mozgalmak, valamint a közvetett és aszimmetrikus módszerek alkalmazása.⁴⁴ Valerij Geraszimov tábornok, orosz vezérkari főnök cikke, az úgynevezett „Geraszimov-doktrína” alapján jelentős fejlődésen ment keresztül a hibrid konfliktus elmélete,⁴⁵ munkája, viszont leginkább a krími események következtében vált egyre elterjedtebbé és ismertté.⁴⁶ Olyan módszert fogalmazott meg, amelynek középpontjában nem a katonai erő közvetlen alkalmazása, hanem egészen pontosan a politikai, diplomáciai, gazdasági és további nem katonai eszközök katonai erővel való alkalmazása állt, Geraszimov ezt új generációs módnak nevezte. Sajátossága abban rejlik a doktrínában lefektetett gondolatoknak, hogy olyan metódust javasolnak, amely az erő nem nyílt, álcázott alkalmazását helyezi a középpontba, ezáltal pedig a félkatonai és civil irreguláris erők bevetését, valamint az aszimmetrikus és indirekt módszerek használatának a szükségességét fejezik ki. Továbbá, Geraszimov amellet érvel, hogy a háborúknak nemcsak a fizikai területeket kell érinteni, hanem egyúttal ki kell terjednie és hatást kell gyakorolnia az információs térre is. Ezt azért tartja fontosnak, mert így lehetőség nyílik az alkalmazott erők és módszerek valós idejű koordinációjára. Emellett művében még kihangsúlyozza azt is, hogy az ellenség területén szükségesnek tartja a teljeskörűen és koordináltan végrehajtott csapásokat, ugyanakkor a kritikus infrastruktúra lerombolásának is nagy jelentőséget tulajdonít. Mindazonáltal a hagyományos katonai erő bevetése, ami véleménye szerint békefenntartásnak vagy válságkezelésnek van beállítva a konfliktus során, csak annak a legvégén jut szerephez.⁴⁷

Az „új” orosz hadviselési mód több tekintetben is eltér a korábban alkalmazott hadviselési formáktól. Elsősorban ez abban ismerhető fel, hogy a megtámadott fél megsemmisítése helyett annak ellehetetlenítését, azaz befolyásolását, valamint a belső bomlasztását tűzi ki célul, másodsorban pedig előtérbe kerülnek a kulturális és kommunikációs eszközök és ezek alkalmazása a fegyverek használata mellett.⁴⁸ Megjegyzendő, hogy az autokratikus kormányok előszeretettel alkalmazzák a médiát, olyan eszközként, amellyel ki tudják terjeszteni hatalmukat, ez alól Oroszország sem kivétel, melynek jól finanszírozott és professzionálisan kezelt médiaorgánumai vannak, ezek mind az Egyesült Államok, mind az Európai Unió médiapiacára is hatást tudnak gyakorolni, valamint a közösségi médiában számos álhír és egyéb hírcsatorna is alátámasztja jelentős befolyásoló szerepüket. Ezenfelül, Oroszország attól sem

⁴⁴ PYHNÖNIEMI, Katri: *The Concept of hybrid War in Russia: A National Security Threat and Mean of Strategic Coercion*. Hybrid CoE Strategic Analysis, 2021, 3. o.

⁴⁵ FARKAS Ádám – RESPERGER István: i.m. (2020) 137. o.

⁴⁶ RESPERGER István: *A válságkezelés és a hibrid hadviselés*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 25.o.

⁴⁷ FARKAS Ádám – RESPERGER István: i.m. (2020) 137-138. o.

⁴⁸ RESPERGER: i.m. (2018) 25. o.

zárkózik el, hogy olyan személyeket alkalmazzon, akik a helyi médiában dolgozva képesek befolyásolni azt, ezzel is növelve a saját hatását.⁴⁹ Továbbá, még abban is fellelhető a különbség a korábban alkalmazott hadviselési formákhoz képest, hogy a különleges erők műveleteit sokkal inkább előnyben részesíti, mint a hagyományos fegyveres erőket. A Geraszimov-doktrínáról azonban még meg kell említeni, hogy egészen a konfliktus kezdetétől, annak kiteljesedéséig minden fázisra, tevékenységi formára felkészült. Bizonyos eszközöket, ideértve a katonai, gazdasági, valamint a diplomáciai eszközöket is, felváltva használ a konfliktus során, az első fázisban rejtve, a többiben pedig nyíltan alkalmazva azokat. Ezenkívül nagy szerepet szán az információs, pszichológiai és médiaműveleteknek egyaránt, melynek oka, hogy minél hatásosabban és célravezetően befolyásolni tudja akár a hazai, akár az ellenséges ország lakosságát, de a nemzetközi közvéleményre gyakorolt befolyást is ezen okok közé lehet sorolni.⁵⁰

A „doktrína” értelmében a hibrid hadviselést hat fázisra lehet osztani, ezek a következők:

1. rejtett veszélyek, vagyis az előkészítés időszaka,
2. aktiválás időszaka, ami műveleti szintű, stratégiai műveletet jelent,
3. válság cselekmények kezdő fázisa,
4. válság, krízis kibontakozása,
5. kiteljesedés fázisa,
6. békeállapot kialakítása.⁵¹

Ezzel szemben Rácz András a hibrid hadviselés modelljét előkészítési, politikai előkészítési, műveleti előkészítési, támadási és elért siker stratégiai kihasználási fázisaira tagolja.⁵²

A 2014. évi „doktrína” a 2010-es „doktrínával” ellentétben, nem tartalmazott olyan bekezdést, ami tisztázta volna, hogy melyek azok a célok, aminek elérése érdekében információs és politikai eszközöket alkalmaznak egy konfliktusban. Utóbbi azonban kimondja, hogy a modern hadviselés egyik sajátossága az információs hadviselési műveletek korai alkalmazása a politikai célok elérése érdekében, amelyek a katonai erő bevetése nélkül mennek végbe, majd ezt követően kerül sor a katonai erő alkalmazására a világközösség kedvező reakciójának

⁴⁹ MARKELA, Jarmo: *Countering Disinformation: News Media and Legal Resilience*. Hybrid CoE Paper, 2019/1. sz., 20. o.

⁵⁰ RESPERGER: i.m. (2018) 25. o.

⁵¹ KELEMEN: i.m. (2021a) 3. o.

⁵² RÁCZ András: *Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában*. In: *KKI-Tanulmányok*, 2014/1. sz., 10-12. o.

kialakítása végett. Később azonban megjelent az igény egy hasonló jellegű tartalom kidolgozására, amely módosított formában jött létre, mikor Valerij Geraszimov leírta, hogy mit tekint hibrid módszernek. Lényegét tekintve elsősorban a politikai célok elérésére helyezi a hangsúlyt, melyeket minimális fegyveres hatással kíván megvalósítani, emellett erősen épít főként az ellenség gazdasági és katonai potenciáljának meggyengítésére, az információs és pszichológiai befolyásolásra, a belső ellenzék aktív támogatására, valamint partizán és szabotázs módszerekre, melyekkel megalapozza a fegyveres harc lefolytatását. Ez a megfogalmazás jól mutatja az orosz hivatalos álláspontot a hibrid háborúról. Ezenfelül fontos megemlíteni, hogy 2014-ben a katonai és nem katonai tevékenységek kapcsolatát úgy határozták meg, mint Oroszország elleni hibrid háború, tehát nem egy megoldásra váró analitikai problémaként merült fel, ennek súlyosságát leginkább a szakértői vitában lehetett érzékelni, miszerint a hibrid háború Oroszország szuverenitásának, civilizációs eredetiségének és nagyhatalmi státuszának aláásására tett kísérlet, ami továbbá bomlasztó és építő jellegű, azaz konstruktív akciók összességében mutatkozik meg, végső célja pedig a célállam önszerveződésének és öndeorientációjának elérésében fejeződik ki. A bomlasztó akciók skáláját egy algoritmus határozza meg, mely terjedelme az orosz kulturális-filozófiai hagyományok széthasítását célzó hosszú távú műveletektől egészen a közfelfogás és a döntéshozatali képesség alakításáig kiterjedhet, aminek a konfliktus döntő szakaszában van determináló szerepe. Ezzel szemben a konstruktív akciók inkább védekező intézkedéseknek tekinthetők, amelyek elsődlegesen az orosz társadalom integritásának erősítését és az országról alkotott pozitív kép megszilárdítását célozzák. Ebben az összefüggésben vizsgálva a hibrid háború fogalmát, azt lehet mondani, hogy szinonimáját képezi az „ellenőrzött káosz” elméletének, a „színes forradalmak” fogalmának és az áltudományos összeesküvés narratíváknak, amelyek vélhetőleg azt a politikai hadviselést magyarázzák, amit az USA alkalmazott Oroszországgal szemben.⁵³

Ahhoz ugyanakkor, hogy értelmet nyerjenek az eddig elhangzottak és a következőkben kifejtett gondolatok érdemesnek tartom szemléltetni a főbb különbségeket a hagyományos katonai műveletek és a hibrid műveletek között. Ahogyan az korábban kitűnően látszott Oroszország előszeretettel alkalmazza ezt a hadviselési formát, de felvetődik a kérdés, hogy vajon melyek azok az eszközök és módszerek, amelyek egyáltalán felmerülhetnek egy hibrid scenárió szerinti beavatkozás során. Ezt egy táblázat segítségével szeretném szemléltetni, célom vele,

⁵³ ПЫННӨНИЕМ: i.m. (2021) 4. o.

hogy összefoglalva ugyan, de egy szélesebb perspektívát kapjunk a szembenálló fél életébe történő beavatkozást segítő eszközökről. Mindenekelőtt a hagyományos katonai műveletekről azt lehet elmondani, hogy az irányvonalak mentén való szerveződés jellemző rájuk, a különböző haderőnemek, valamint fegyvernemek együttműködésével. Ebben az esetben a két fél akarata az, ami egymásnak feszül a harctéren, ezek a felek pedig a győzelemre törekednek, amelyet az ellenség súlypontjainak, fő erőinek megsemmisítésével, illetve a területének megszerzésével és a lakosság akaratának megtörésével kívánnak elérni. Ezzel szemben a hibrid fenyegetés során az ellenség védtelenné tétele kerül előtérbe, aminek elérése érdekében a különböző eszközöket, valamint a hagyományos és aszimmetrikus módszereket felváltva alkalmazzák. A hagyományos műveletekhez viszonyítva nem a fő erők leverése a cél, hanem az ellenség állami szintű vezetésének megtörése, illetve a visszavonulásra kényszerítése, amit direkt és indirekt módszerek használatával valósítanak meg. Ezeket a kemény, közepes és puha eszközök alkalmazásával lehet elérni, amelyeket intenzitási szintjük szerint az alábbi táblázat szemléltet:

Kemény (hard) eszközök és módszerek	• reguláris erők katonai akciói • kiterjedt irreguláris katonai akciók • különleges műveleti erők akciói • terrorcselekmények • nemzetbiztonsági műveletek
Közepes (medium) eszközök és módszerek	• irreguláris erők kisebb alegység szintű akciói • kiberműveletek • média tevékenysége • pszichológiai műveletek • információs műveletek • szervezett bűnözői cselekmények
Puha (soft) eszközök és módszerek	• embargó • gazdasági nyomásgyakorlás • gazdasági szankciók • gazdasági ösztönzők • pénzügyi műveletek • diplomáciai akciók, kezdeményezések • lakosság (kisebbség) támogatása, menekültek támogatása • humanitárius segélyakciók

1. táblázat
Alkalmazott eszközök és módszerek⁵⁴

⁵⁴ RESPERGER: i.m. (2018) 23.o.

3. INFORMÁCIÓS MŰVELETEK RÖVID ELEMZÉSE

Az újságírói hírközlési média, mint intézmény jelentős szerepet tölt be a demokratikus folyamatok támogatásában, nemcsak a megbízható információk és a nyilvános vita fenttartásával tud hozzájárulni ezen támogatáshoz, hanem egyúttal a társadalom és a polgárok számára fontos társadalmi kérdések, politikai döntések tudósítása révén is meghatározó része van. A hírközlési média a közjót szolgálja, mind rendes időszakban, mind pedig vészhelyzet idején, ezt azáltal képes biztosítani, hogy pontos, illetve alaposan leellenőrzött tényeket keres, amelyeket közöl a közönséggel, ezenkívül az ellenőrzött és tényeken alapuló információk megbízható és átlátható forrásaként is funkcionál.⁵⁵ A hibrid háború kapcsán a modern média egy kulcsfontosságú elemként jelenik meg, mely alkalmazásával a támadó ország információs nyomást tud kifejtetni, álhírek és dezinformáció útján zavart tud kialakítani az államigazgatáson belül, a lakosságot pedig könnyen befolyásolni tudja a központi hatalommal ellentétes nézetek szivároztatásával.⁵⁶ Amennyiben a támadó ország képes az információt fegyverként alkalmazni, valamint a támadást elszenvedő fél információs csatornáit és üzeneteit blokkolni tudja, nemcsak megosztja a közvéleményt, de ellenőrzése alatt tudja tartani az események menetét is. A befolyásolás, amely éri a megtámadott országot, annak lakossága közvéleménye mellett, a döntéshozóira, a támadó ország közvéleményére és a nemzetközi közösség beavatkozásra képes államaira és döntéshozóira is kiterjed.⁵⁷ A biztonságot fenyegető hibrid szcenáriók kapcsán érdemi kihívásként jelentkezik az infokommunikációs környezet és abban a társadalmi, gazdasági, politikai és biztonsági tényezők fúziója, ami az előbbiekre visszautalva a döntéshozókat is érinti, ugyanis a komplex biztonság tág értelmezésére kényszeríti őket.⁵⁸ Az információs műveletek véghezviteléhez azonban szükséges, hogy a támadó állam a megtámadott országban erős médiapozícióval rendelkezzen, ez megvalósulhat egyrészt helyi jelenlét útján, másrészt úgy is, hogy az országán belül hoz létre olyan médiaadásokat, amelyekre a megtámadott ország lakossága fogékony, ez a hibrid háború egyik alapfeltételeként jelentkezik.⁵⁹ A XXI. században kialakult környezetben az érvényesülés lényeges eszköze az információs fölényben, valamint az azzal összefüggésben kibontakozó előnyökben mutatkozik meg. Az információs fölény nemcsak a többlettudást jelenti, hanem magába foglalja azon

⁵⁵ MARKELA: i.m. (2019) 8. o.

⁵⁶ FARKAS Ádám – RESPERGER István: i.m. (2020) 141. o.

⁵⁷ KISS: i.m. (2019) 31. o.

⁵⁸ SPITZER Jenő: *Gondolatok az információs műveletek következő generációjának stratégiai kérdéseiről*. In: *SmartLaw Research Group Working Paper*, 2022/3. sz., 3. o.

⁵⁹ FARKAS Ádám – RESPERGER István: i.m. (2020) 141. o.

képességet is, mely az ellenérdekelt fél cselekvésének, környezetének, stabilitásának, és hatékonyságának befolyásolására irányul.⁶⁰ Az információs fölény ugyanakkor csak akkor tud érdemi előnyt biztosítani mind a védekezésben, mind a támadásban, ha a többlettudás mellett a kellő hatóképesség és befolyással szembeni reziliencia, azaz a nemzeti ellenállóképesség is rendelkezésre áll.⁶¹ A hatékony védekezéshez és érdekérvényesítéshez tehát elengedhetetlen feltétel az egyének és a társadalom biztonságtudatossága, a biztonsági öngondoskodása, és az állami fellépéssel való egyetértése, valamint az e felé ható támogatás kifejeződése, ugyanis az információs térben a biztonság vonatkozásában a hatékony helytállás csak úgy biztosítható, ha az állami-társadalmi rendszer egységként történő kezelése mellett, az egyének biztonságfokozó lehetőségeit és tudatosságát segítve és támogatva a nemzeti ellenállóképesség, azaz a reziliencia megerősítésére helyezik a hangsúlyt.⁶²

A NATO és a nyugtai demokráciák törekszenek az információs műveletek lehető legpontosabban megfogalmazására, viszont fontos tisztázni, hogy a nyugati megközelítés nem tükrözi a nyugati ellenfelek értelmezését, akik a XXI. században aktívan fejlesztik és alkalmazzák is az ilyen jellegű műveleteket.⁶³ A NATO által bevezetett információs műveleti doktrína a következőképp definiálja az információs műveleteket: „Az információs műveletek olyan katonai funkciók, melyek célja a katonai információs tevékenységekkel kapcsolatos tanácsadás és koordináció biztosítása annak érdekében, hogy az ellenfelek, a potenciális ellenfelek és más, az Észak-Atlanti Tanács által jóváhagyott felek akaratára, megértésére és képességeire a kívánt hatást gyakorolják a Szövetség missziós céljainak támogatása végett. Emellett az információs műveletek olyan tevékenységek, amelyek célja az információ és/vagy információs rendszerek befolyásolása. Ezeket bármely szereplő végezheti, illetve védelmi intézkedéseket is tartalmazhatnak.”⁶⁴ Továbbá, fontos említést tenni arról, hogy az információs műveletek támogatására szolgáló eszközök tárháza a doktrína értelmében igen széles, ide sorolható a pszichológiai hadviselés, a műveleti biztonság, az információbiztonság, a megfélemlítő műveletek, az elektronikus hadviselés, illetve a fizikai megsemmisítés is.⁶⁵ Ennek ellenére, a hibrid konfliktust alkalmazó információs tevékenysége (propaganda,

⁶⁰ FARKAS Ádám – SPITZER Jenő: *Az információs korszak és az állami reziliencia egyes kérdései*. In: *Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2021/18. sz., 5. o.

⁶¹ SPITZER: i.m. (2022) 3. o.

⁶² FARKAS Ádám – SPITZER Jenő: i.m. (2021) 17. o.

⁶³ VEJVODOVÁ, Petra: *Information and Psychological Operations as a Challenge to Security and Defence*. In: *Vojenské rozhledy*, 2019/3. sz., 84. o.

⁶⁴ NATO AJP 3.10. *Allied joint doctrine for information operation*, 2009, 1-3.o. <https://cyberwar.nl/d/AJP-3.10%20nov%202009.pdf> (letöltés: 2022.05.12.)

⁶⁵ NATO i.m. (2009) 1-7. o.

félretájékoztatás, diplomáciai kétszínűség, hírmédiumok manipulálása, hamis információk terjesztése) a NATO doktrínájához képest sokkal kiterjedtebb, ezért indokoltabb az „információs műveletek” helyett az „információs hadviselés” kifejezést alkalmazni. Erre jó példaként megemlíthető Oroszország, aki nem osztja fel az információs teret, azaz nincs külön kibertér, valamint az információszerző, információfeldolgozó és az információáramlást zavaró tevékenységeket sem különbözteti meg, ezért az orosz információs hadviselés harcterének a teljes kognitív tartomány tekinthető.⁶⁶ Az információs műveletek, s e körben a dezinformációs hullám súlyos következményekkel járhat egy állam életében, ugyanis nemcsak a társadalmi feszültség keltésre alkalmas eszköz, hanem képes fokozott információvédelemre kényszeríteni a hírszerző tevékenységet és az államigazgatást is. Emellett megfelelő eszköze lehet a katonai műveletek sikerességének befolyásolásának, valamint a tőzsde megrengetésének, ami azonban képes globális méreteket ölteni pénzügyi és globális gazdasági nehézségek okozásával, ezek pedig maguk után vonják a világpolitika csaknem egészének mérlegelését.⁶⁷

⁶⁶ KISS: i.m. (2019) 31.o.

⁶⁷ SPITZER: i.m. (2022) 6. o.

4. LAWFARE, ÉS A JOGI SÉRÜLÉKENYSÉG

Kutatásom tekintetében a „lawfare” kérdéskörének rövid bemutatását, azért tartom elengedhetetlennek, mivel rávilágít arra, hogy mekkora veszélyeket is hordoz magában egy hibrid fenyegetés kibontakozása, mely ahogy eddig is jól látszódott nem kizárólag az állami működés számára okoz nehézségeket, hanem a jog területén is számos problémát felvet, amelyek végül mégis az állam működésének diszfunkcióira vezethetők vissza.⁶⁸ Mindenekelőtt szükséges rögzíteni, hogy az egyes fejezetek között egyértelmű összefüggés állapítható meg annak fényében, hogy a „lawfare” az információs műveletekből kitűnően levezethető, hiszen annak egyik típusaként, álláspontom szerint a lélektani műveletek körében definiálható.⁶⁹ Ezen fejezet esetében is ki kell emelni, hogy a hibrid konfliktus legfőbb célja a korábbi működési elvek, eljárásrendek és megoldások alkalmazhatóságának aláásásában, valamint a XXI. századi közeg jellemzőinek teljes felhasználásában rejlik, melyek elérésével más államok belső működését, társadalmi stabilitását képes megbontani. Ennek egyes eszközei a jogi szabályozás és környezet bizonytalanságainak, valamint az államműködés zavarainak kihasználásában mutatkoznak meg.⁷⁰ A jog működésével összefüggésben felmerülő aggályok, működési zavarok és nyitott kérdések miatt a gondolkodók a modern hadviselés, még inkább a hibrid hadviselés jogi vonatkozásainak körében szükségét érezték annak, hogy az angol „warfare” fogalom és az angol „law”, azaz jog kifejezésből megalkossák a „lawfare” fogalmát. A kifejezés már a kétezres évek elején is ismert volt, azonban elterjedésére és fejlődésére a grúz-orosz, majd az ukrán-orosz konfliktusok nyomán került sor.⁷¹ Manapság a lawfare-re úgy gondolnak, mint a jog eszközként való felhasználása egy olyan cél elérése érdekében, melyhez alapvetően hagyományos katonai erő alkalmazására lenne szükség. Mindazonáltal szükséges leszögezni, hogy a lawfare általában egy nagyobb stratégia részét képezi, mely kinetikus és egyéb hagyományos katonai képességeket is magába foglal. A lawfare voltaképpen ideológiailag semleges, ugyanis egy olyan eszközről van szó, amit lehet jóra és rosszra is használni, attól függően, hogy ki alkalmazza és milyen célokra.⁷² A „lawfare” megítélése tehát

⁶⁸ FARKAS Ádám – RESPERGER István: i.m. (2020) 142. o.

⁶⁹ A NATO információs műveletekre vonatkozó doktrínája értelmében a lélektani műveletek célja a kiválasztott egyének vagy csoportok viselkedésének és felfogásának a befolyásolása, így az Észak-atlanti Tanács által jóváhagyott lélektani műveletek célkitűzéseivel összhangban a Szövetség általános céljai megvalósulása érdekében kedvező magatartás kiváltása, vagy annak megerősítése. Eszerint a jog ártó szándékú felhasználása értelmezhető az államokat és a társadalmat befolyásoló eszközként.

⁷⁰ FARKAS Ádám: *Komplex biztonság, hibrid konfliktusok, összetett válaszok*. In: *Honvédségi Szemle*, 2020/4. sz., 18.o.

⁷¹ FARKAS Ádám – RESPERGER István: i.m. (2020) 145. o.

⁷² DUNLAP, Charles Jr.: *Lawfare 101: A Primer*. In: *Military Review*, 2017, 9. o.

kettős, ugyanis egyrészt negatív, másrészt pozitív jelentéstartalmat tulajdonítanak neki. Előbbire megfelelő példa az intézményesített jogi hadviselés, amely során a jog felhasználására intézményesített keretek között kerül sor, mely felhasználás katonai célok által vezérelten, azonban tűzfegyverek alkalmazása nélkül valósul meg. Ez esetben jogalkalmazás helyett az úgynevezett jogfelhasználás realizálódik, amely kiterjed a korábban ismertetett reziliencia, azaz az ellenállóképesség, és a védelmi jogi szabályozás egész rendszerére egyaránt.⁷³ A jogi hadviselés eszköztára rendkívüli változatosságot mutat, melyből az intézményesített lawfare az egyik legsokrétűbb területnek tekinthető az e körben alkalmazott eszközök (mint például a nemzetközi jog felhasználása) sokszínűsége folytán. A jogalkalmazástól akként határolható el a jogfelhasználás, hogy utóbbi esetben a jogszabályok és jogintézmények ártó szándékú kihasználása valósul meg.⁷⁴ Mindazonáltal hozzá kell tenni, hogy szintén a „lawfare” kettősségére utal Kate Dent, aki szerint lehet visszaélés a joggal, de leírható a jogvédelem utolsó támaszaként is, mely utóbbi egyértelműen a pozitív jelentéstartalom körébe vonható.⁷⁵ Védelmi szempontból azonban a „lawfare”-nek a korábban ismertetett intézményesített lawfare mellett van egy másik területe, ami nem más, mint a nemzetközi közjognak való eltérő megfeleléség kihasználásával történő jogi hadviselés. Ennek két alkategóriája van, ami a kinetikus hadviselésben, vagyis a katonai eszközöket alkalmazó hadviselésben és az anélkül történő hadviselésben nyilvánul meg. Ezt általában az a fél alkalmazza, amely kevésbé érzékeny a vele szemben kiszabott nemzetközi közjogi szankciókra, vagy más olyan ok vezérli, ami miatt kiteszi magát ilyen jogkövetkezmények, hiszen ezen indokokból nyilvánvaló, hogy nem kíván a nemzetközi jognak megfelelni.⁷⁶

A „lawfare” lényegét az képezi, hogy a szabályozásokban megjelenő hiányosságok, korszerűtlenségek nem képesek rendezni, valamint kezelni a kibontakozó konfliktusokat vagy a hibrid fellépés egyes cselekményire, mozzanataira nem tudnak adekvát választ adni, mely eredményeképp bizonytalanságok alakulhatnak ki, aminél fogva pedig bizonytalan megítélésű cselekményekre készítheti az államokat, ha nincs idő vagy lehetőség jogalkotással orvosolni a diszharmonizációt. Továbbá, ennél is fontosabb sajátossága, hogy lehetőséget ad arra, hogy a jogi szabályozás hibáinak kihasználását lényegében hadviselési eszközként alkalmazzák,

⁷³ PETRUSKA Ferenc: *A lawfare tipológiája*. In: *Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2022/16. sz., 6. o.

⁷⁴ PETRUSKA Ferenc: *A jogi hadviselés eszköztára*. In: *Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2022/17. sz., 4-5. o.

⁷⁵ PETRUSKA: i.m. (2022b) 9. o.

⁷⁶ PETRUSKA Ferenc: *Lawfare a védelmi szférában*. In: *Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2022/18. sz., 8. o.

mindezt természetesen a hadviselésre jellemző stratégiai szintű műveletek körében abszolválva.⁷⁷ Szükséges azonban rögzíteni, hogy nem az vetődik fel kérdésként, hogy az adott cselekmény jogi aspektusból háborús jelenségnek minősül vagy nem, mivel ez egészen könnyen megállapítható. A probléma onnan ered, hogy a hagyományos jogi gondolkodás, illetve a szabályok alapján a hibrid hadviselés rengeteg tevékenysége nem tekinthető fegyveres támadásnak, ugyanis vannak olyan kinetikus és nem kinetikus műveletek, amik megvalósításának körülményeit úgy alakítják, hogy azokra a hagyományos jogi eszköztár vagy nem alkalmazható, vagy csak megkérdőjelezhető módon. Emellett a hibrid eszköztárban a lawfare lényege pontosan abban rejlik, hogy a védekező állam fellépésének legalitását kérdőjelezze meg vagy ássa alá akár nemzetközi jogi, akár nemzeti jogi alapon. Ebből fakadóan pedig az államok védelmi rendszerei jogállami keretek között nem alkalmazhatók, mivel ezek egy idegen állam fegyveres agresszióját tekintik casus bellinek, így az ellentevékenységnek és a jogi szabályrendszernek is ez képezi az alapját. Ez azt eredményezheti, hogy az állam a saját maga által felállított jogi keretek végett, nem fogja tudni megóvni önmagát.⁷⁸ A jogi felkészületlenség egy esetlegesen bekövetkező hibrid scenárióra a jogállam határhelyzetbe való sodródásával járhat, ennek oka jól láthatóan abban fedezhető fel, ha nem igazítja a világ változásaihoz a saját államműködését és szabályozását, majd ilyen módon lesz részese egy hibrid konfliktusnak. Ezen körülmények között az államnak két lehetősége adódik vagy áthágja saját jogi kereteit önvédelme érdekében, ezáltal voltaképpen – időlegesen – megszűnik jogállamnak lenni, vagy betartja szabályait, viszont akkor számolnia kell azzal, hogy ő lesz a vereséget szenvedett fél a konfliktusban.⁷⁹ A jogi gondolkodás, amely a konfliktusokkal és hadviseléssel kapcsolatban megfogalmazódott egészen más irányt vett, a jogra nem úgy tekintettek, mint ami keretet és korlátot biztosít a hadviselésnek, hanem épp ellenkezőleg, képes mozgásteret nyújtani hibás vagy hiányos korlátok fennállása esetén. Így tehát azt lehet mondani, hogy a hibrid hadviselés olyan kapcsolatot épített ki a jogi szabályozással, ami közvetlen és meghatározó alapokon nyugszik, hiszen ez egyúttal biztonsági tényezővé, illetve stratégiai szintű elemzési-tervezési elemmé nőtte ki magát. A „lawfare”-rel kapcsolatos gondolatok kibontakozására elsősorban a nemzetközi jog területén került sor. A nemzetközi terrortámadások révén vált nyilvánvalóvá, hogy a nem állami szereplők, valamint azok felhasználása miatt a nemzetközi jog államköziségen alapuló rendszerének jelentős

⁷⁷ FARKAS Ádám – RESPERGER István: i.m. (2020) 145. o.

⁷⁸ KÁDÁR Pál: *A hibrid kihívások és működő államszervezet – gondolatok egy konferencia margójára.* In: *Honvédségi Szemle*, 2020/4. sz., 8. o.

⁷⁹ FARKAS: i.m. (2020b) 18. o.

nehézségekkel és kihívásokkal kell megbirkóznia. Ezek pedig olyan lehetőségeket kínálnak, amit az ellenséges felek könnyen ki tudnak használni, mivel az államközi keretek kiterjesztésével adott válaszlépések miatt védekező állam cselekményeinek jogszerűségét, ebből kifolyólag nemzetközi legitimitását képesek megkérdőjelezni.

A belső jog szabályrendszere komoly jelentőséggel bír a hibrid hadviselés területén, kifejezetten a „lawfare” -rel kapcsolatban. Ennek legfőbb indoka, hogy a belső jogi szabályok keretek és válaszok megadásával megoldást nyújtanak egyes válságok kezelésére, ehhez képest a nemzetközi jog szabályai inkább orientálnak és korlátoznak. Mindebből jól levezethető, hogy nemcsak a nemzetközi jog képezi esszenciális részét a hibrid konfliktusoknak, hanem a belső védelmi jellegű jogi keretek záródása is nélkülözhetetlen szereppel bír. A „lawfare” belső jogi szabályokkal összefüggésben való vizsgálatának második oka a kiterjeszthetőségből, pontosabban az információs és a befolyásolási műveletekből ered. Erről azért fontos említést tenni, mivel ha egy államnak a belső jogi megoldásai nem alkalmasak, korszerűek, avagy nem kellően koherensek a felmerülő kihívás rendezésére, akkor a belső jogi zavarokra, előforduló extra legem reagálásra információs művelet alkalmazásával mind nemzetközi, mind állami területeken lehetőség van felhívni a közvélemény figyelmét. Mindemellett szükséges rámutatni arra, hogy a belső jogi rendszer hibái miatt a védelmi műveletek jogszerűsége felől olyan hézag keletkezhet, ami támadási felületként szolgálhat, hiszen információs művelet keretében képes tovább gyengíteni a megtámadott államot, valamint a belső feszültségek fokozására is alkalmas eszköz lehet.⁸⁰ A hibrid konfliktus jellegéből eredően jelenkorunk komplex biztonságát fenyegető jelenség.⁸¹ Valójában, a biztonság komplexitása miatt a „lawfare”-t, mint a hadviseléssel és a nemzetközi joggal összefüggő jelenséget a jogi sérülékenységgel is megközelíthetjük. Lényegét tekintve, létezik olyan biztonsági környezet, melyben a beavatkozások a biztonság többnyire bármelyik szektorát érintve megvalósulhatnak, és melyek elsősorban nem hadviselési, hanem egyéb formában realizálódnak, ugyanakkor egy ilyen közegben a biztonság szektoraira vonatkozó szabályozás egészében, illetve az állam védelmére irányuló nemzeti szintű szabályozásban megjelenő hibák, hiányosságok, önellentmondások és korszerűtlenségek mindegyike jogi sérülékenységgé válhat.⁸² Tehát az államok számára a védelmük szavatolása érdekében az egyes nemzetközi szabályozásokat, illetve kötelezettségeket, olyan szempontból is vizsgálat alá kell venniük, hogy azt miképpen lehetne

⁸⁰ FARKAS Ádám – RESPERGER István: i.m. (2020) 145-146. o.

⁸¹ FARKAS: i.m. (2020b) 17. o.

⁸² FARKAS Ádám – RESPERGER István: i.m. (2020) 146-147. o.

velük szemben alkalmazni egy válság vagy konfliktus esetén. Tulajdonképpen, ez azt a célt szolgálja, hogy az államok megbizonyodhassanak saját jogi sérülékenységük mértékéről, ugyanis ahogyan azt korábban említettem a XXI. században a hibrid konfliktus eszköztárának egyik jelentős „fegyverét” a jogi keretek kihasználása képezi. A komplex biztonság garantálása végett az államokra annak a kötelezettsége is hárul, hogy belső, nemzetállami szinten újítsák meg a jogállami szabályozást, mindezt úgy kell megtenniük, hogy a túlkapások, a szükségtelen és aránytalan jogkorlátozások lehetősége csökkenjen, azonban a rugalmasság fokozása mellett egyre több esély nyíljon az állam védelmi és nem védelmi képességeinek alkalmazására abban az esetben, ha hibrid konfliktus fenyegetné.⁸³

Ahhoz ugyanakkor, hogy értelmet nyerjen a hibrid konfliktus és a különleges jogrend kapcsolata, egy másik aspektusból is meg kell közelíteni a XXI. század hadviselési formájának a védelmi jogi szabályozásra gyakorolt hatását. A jogállamiságból egyértelműen következik, hogy a biztonság és védelem tekintetében a jognak elhanyagolhatatlan szerepe van. A biztonság és védelem a jogi szabályozás vonatkozásában felzárkózási kényszerben van a környezet gyors változásával szemben, ugyanis ahogyan az eddig is jól látszódott a társadalmi és technológiai fejlődésnek köszönhetően új kapuk nyíltak meg az alkalmazható támadási eszközök tekintetében. Mindez a jogállamiság lényegéből fakad, azonban ez nemcsak fejlődési versenyként értelmezhető, hanem ezáltal egyben megjelenik egy újfajta biztonsági sérülékenység is, ahogyan azt a korábban elhangzottak kitűnően szemléltették. Mindemelllett egy állam szabályozása a biztonság fenntartásában és megerősítésében, ebből adódóan a védelemben is kitüntetett helyet foglal el, ugyanis a biztonsági és védelmi rendszereknek tudniuk kell lekövetni a fenyegetéseket, ehhez pedig gyorsan és hatékonyan reagáló, jól begyakorolható részrendszerek egységes egészeként kell felépülnie. A jogi szabályozás szerepét a biztonság és védelem kapcsán több nézőpontból érdemes szemléltetni. Elsősorban arra szeretnék kitérni, hogy a világ változásait és fejlődését lekövető védelmi szabályozás a jogállamiság szempontjából is nélkülözhetetlen, hiszen a törvényben meghatározott felhatalmazáson alapuló működés, azaz a védelmi alkotmányosság követelménye elengedhetetlen az állam szervei és erőszakszervei vonatkozásában, ugyanis ez adja legitimitásukat. Ebből tehát az következik, hogy a szabályozottság alapvető garancia nemcsak az állami működés vonatkozásában, hanem annak kontrolláltsága felől szemlélve is, ez pedig értelemszerűen maga után vonja az állam megbízhatóságát. Ezzel ellentétben az állammal

⁸³ FARKAS: i.m. (2020b) 19. o.

szembeni bizalom pusztulásához vezethet, ha a biztonsági és védelmi funkciók szabályozása nem kellően korszerű, konzisztens, illetve nem kellően stabil és kiszámítható. Mindez pedig lehetőséget teremt arra, hogy az állam potenciális reagálóképességének gyengülését vagy annak hiányát kihasználják az újszerű vagy összetettebb fenyegetések vagy krízisek keretei között, valamint kiszámíthatatlanná vagy bizonytalanná teheti az állam válaszait a különböző cselekményekkel szemben, ezenkívül pedig esélyt teremthet az állam vagy annak intézményei általi visszaélések kibontakozására. Ezek a bizonytalansági lehetőségek bármelyike olyan következményeket vonhatnak maguk után, mint például az állam szuverenitásának gyengülése, végső esetben pedig akár az állam válság helyzetbe való sodródásával is járhat.⁸⁴ Másodszor ki kell emelni, hogy a jogi szabályozás egy jogállamban nemcsak garancia, hanem a feladatellátás szempontjából hatékonysági előfeltétel is, hiszen minden jól strukturált és felkészült védelmi szervezet számára kiemelt jelentőségű a szabályozottság. Értelemszerűen a hatékony szabályozás hiánya esetén az erők felkészítése sem lenne megvalósítható, ugyanis annak előfeltétele, hogy rendelkezésre álljon egy kellőképpen meghatározott és adott esetben követendő működési rend, amely végső, megismerhető és megkövetelhető formáját csak a szabályozás tudja biztosítani. Végül pedig szólni kell e rész vonatkozásában is a „lawfare”-ről ugyanis ezáltal egy egységes képet kaphatunk a védelmi jog szerepéről és a XXI. század biztonsági környezetre gyakorolt hatásáról. A „lawfare”, azaz a joggal való hadviselés az államok számára nemcsak jogállami, hanem egyben biztonsági kihívást is jelent, hiszen az állami és a nem állami szereplőknek alkalmas stratégiai befolyásolás eszközeként szolgálhat. Szükséges megemlíteni, hogy Orde F. Kittrie megközelítése a katonai stratégiához köti a jog eszközként való használatát, ez azért bír jelentőséggel, mivel egyrészt katonai erőt kiváltó, pótló, avagy helyettesítő eszközként funkcionálhat, másrészt alkalmas lehet a harci cselekményekkel összefüggésben nyomásgyakorlás kialakítására a jogi keretek publikálása és propagálása által.

Mindez pedig azt bizonyítja, hogy mennyire megváltozott a XXI. század biztonsági környezete, amit természetesen a védelmi jognak is le kell követnie, így tehát megerősödik az a kijelentés, miszerint szükség van arra, hogy egy állam védelmi és biztonsági funkcióinak szabályozása koherens, korszerű és hatékony legyen, ugyanis ha ez nem így van, akkor a hibás szabályozás számos fenyegetésnek, így a külső beavatkozás előzetes előkészítésének is kitűnő terepe lehet.

⁸⁴ FARKAS Ádám: *A védelem és biztonság-szavatolás szabályozásának alapkérdései Magyarországon*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2022, 48-53. o

Végezetül még annyit szeretnék leszögezni, hogy a leírtakból is jól látszik, hogy milyen fontos szerepe van a jogi szabályozásnak a biztonság fenntartásában és megerősítésében, valamint a védelmi funkciók ellátásában.⁸⁵

⁸⁵ FARKAS Ádám: i.m. (2022) 54-59. o.

5. A VÉDELMI JOGI SZABÁLYOZÁS HIÁNYOSSÁGAI, S ANNAK KRITIKÁJA

A hibrid konfliktus kapcsán fontosnak tartom megvizsgálni a hazai védelmi jogi szabályozást, azon belül is a különleges jogrend kihirdetésére vonatkozó szabályokat, ugyanis – ahogyan azt korábban kiemeltem – a nemzeti szintű szabályozás korszerűtlensége és hiányossága könnyűszerrel válhat a modernhadviselés támadási pontjává, és mivel a jogi felkészületlenség az állam határhelyzetbe való sodródásával, vagy akár szuverenitásának gyengülésével is járhat, ezért a védelmi jogi szabályozás szempontjából elengedhetetlen, hogy képes legyen reagálni a hibrid konfliktus körében megjelenő cselekményekre. Így dolgozatomban ezen fejezetében kritikai élel rá szeretnék mutatni, melyek Magyarország védelmi jogi magjának, ultima ratio szabályanyagának azon rendelkezései, melyek egyrészt nem kellően alkalmasak egy esetlegesen bekövetkező hibrid szcenárióval szembeni fellépésre, másrészt a biztonsági környezet átalakulását sem képesek megfelelően lekövetni. A különleges jogrend már évek óta nagy mértékben befolyásolja a mindennapjainkat, ugyanis a koronavírus megjelenésével kibontakozó járvány és annak gyors elterjedése miatt szükségessé vált, hogy az államok az addig inkább elméleti és a hétköznapi élet valóságától távoli kérdésként kezelt kivételes hatalomgyakorlás és különleges jogrend intézményét a gyakorlatba is átültessék és alkalmazzák. Így a jelen történései végett – ideértve a koronavírust és az ukrán-orosz konfliktust – bizonyos államok működésében előtérbe került a különleges jogrend, mint a közjó érdekében alkalmazott, normális működéstől eltérő kivételes állami mechanizmust.⁸⁶

A különleges jogrend vonatkozásában a társadalom működésének egy olyan állapotáról van szó, melynek kihirdetésére akkor van szükség, mikor a biztonság kifejezetten fenyegetett, méghozzá olyan mértékben, hogy az állam speciális szabályok megalkotásával kívánja fenntartani, avagy megmenteni a normál életfolyást.⁸⁷ A XXI. században megjelenő biztonsági kihívások, mint a hibrid jellegű támadások indokoltá teszik a különleges jogrend kihirdetésére vonatkozó szabályok vizsgálat alá vetését.⁸⁸ Mindennek fényében lássuk, hogyan alakult az Alaptörvény korábban hatályos, valamint az egyes Alaptörvény módosítások tekintetében a különleges jogrendi szabályozás, s melyek azok a hiányosságok és hibák, melyek kifejtést igényelnek.

⁸⁶ TRÓCSÁNYI László: *A különleges jogrend elméleti kérdései*. In: NAGY Zoltán - HORVÁTH Attila: *A különleges jogrend és nemzeti szabályozási modelljei*. Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest, 2021, 26-27. o.

⁸⁷ CSINK Lóránt: *Mikor legyen a jogrend különleges?* In: *Iustum Aequum Salutare*, 2017/4. sz., 7. o.

⁸⁸ KELEMEN Roland: *Az Alaptörvény szükségállapot szabályozásának kritikai áttekintése az egyes európai uniós tagállamok alkotmányainak figyelembevételével – Különös tekintettel a visegrádi államok alkotmányaira*. In: BARTKÓ Róbert (szerk.): *A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. Században*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2019, 10. o.

A dolgozatom megírásakor hatályban lévő Alaptörvényünk különleges jogrendi rendelkezések kategóriarendszerét a rendkívüli állapot, a szükségállapot, a megelőző védelmi helyzet, a terrorveszélyhelyzet, a váratlan támadás, a veszélyhelyzet,⁸⁹ valamint az Alaptörvényen kívüli, úgynevezett kvázi különleges jogrend alkotja. Mindenekelőtt ki kell térni a kvázi különleges jogrend és a különleges jogrend kapcsolatára, ugyanis előbbi célja az, hogy a normál jogrend keretei között, azonban erősebb felhatalmazás mellett megakadályozza a folyamatok erősödését, ezzel egyúttal a válságfolyamatok már a korai felívelési szakaszukban kezelésre kerüljenek. A kettő közti különbség tehát a fokozati különbségekben ragadható meg, így a kvázi különleges jogrend lényegében a válságkezelés korábbi szakaszaként aposztrofálható, aminek az eszközparkja is szűkebben van megállapítva, mint a különleges jogrend esetében. Emellett a fokozatosságot mutatja az is, hogy a kvázi különleges jogrend elrendelési mechanizmusa jelentősen kevesebb alkotmányos garanciát tartalmaz, hiszen a XXI. század biztonsági fenyegetései, mint a hibrid konfliktusok, megkívánják a gyors reagálást az állam részéről. Mindazonáltal problematikus elem e kettő esetében, hogy ha az egyes tényállások esetében helytelen azok elhatárolása, a rendszer számos különleges jogrendi tényállása inkoherens, akkor az egyes válságkezelési tényállások egymásba csúszhatnak, ami ugyanis olyan következményeket vonhat maga után, minthogy a különleges jogrend szabályai attól függetlenül sem lesznek hatályba helyezhetők, hogy azt a válsághelyzet kezelése megkívánná, illetve egyes lépcsőfokon alkalmazható eszközpark (lásd terrorveszélyhelyzet és a haderő alkalmazása), egy magasabb eszkalációs fokon még nem használható (lásd szükségállapot és haderő igénybevételeének esetköre).⁹⁰ Ugyanakkor üdvös elmozdulás a lépcsőzetes szemlélet – amennyiben koherens rendszer része –, mivel a modern biztonsági kihívások, a totális biztonság toposza, így kifejezetten a több fázisú hibrid konfliktusok indokoltá teszik a normajogrendi eszközpark tágítását, melynek célja a különleges jogrend felhívásának és a válsághelyzet fokozódásának elkerülése.⁹¹

Egyes elméleti elgondolások szerint – amit több állam szabályozása is igazol – szükségállapot kihirdetésének tárgykörébe három esetkört érdemes bevonni: az úgynevezett veszélyhelyzet (például természeti, ipari katasztrófa); az állam rendjét súlyosan támadó cselekményeket – ide sorolható a terrortámadás, valamint a súlyosabb kibertámadások egyaránt –; és az állam alkotmányos rendjét támadó cselekményeket, mely utóbbi magába foglal minden olyan

⁸⁹ Magyarország Alaptörvénye, 49-53. cikk.

⁹⁰ KELEMEN Roland: *A különleges jogrend, mint jogrendi fogalom jellemzői*. In: FARKAS Ádám – KELEMEN Roland (szerk.): *Szkuilla és Kharübdisz között – Tanulmányok a különleges jogrend elméleti és pragmatikus kérdéseiről, valamint nemzetközi megoldásairól*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2020, 195-197. o.

⁹¹ KELEMEN: i.m. (2020) 188-189. o.

tevékenységet, ami a fennálló alkotmányos rezsim megdöntésére irányul. A szükségállapot ezen esetei akkor hirdethetők ki, ha a támadás az állami intézményrendszer rendes működését rendszerszinten akadályozza, és ennek okán fennáll az emberi életek tömeges veszélyeztetése, illetve annak potenciális lehetősége. E felsorolásból a második esetkört szeretném kiemelni, hiszen az ide sorolt támadó cselekmények a közrendet és a közbiztonságot nagy volumenben támadják, mely mint fentebb bemutatásra került egy hibrid scenárió alapvető sajátossága. Ezek a modern biztonsági kihívások, dedikáltan a hibrid fenyegetések is, felhívják a figyelmet arra, hogy nincsenek kőbevésett jogi megoldások a védelmi jogi, így a különleges jogrend területén sem, melyek okán a védelmi jogi szabályozás folyamatos monitorozása szükséges, ugyanis ezek a cselekmények megkövetelik a gyors reagálást a védelem biztosítása érdekében.⁹² Mindebből kifolyólag vizsgálat alá kell venni a szükségállapot szabályozását.⁹³ Az alkotmányos rendet támadó cselekményekkel ellentétben – melyet kellően átfogóan fogalmaztak meg –, az állami rendet támadó cselekmények, mint amilyenek a hibrid támadások tekinthetők, meghatározására régi dogmatikai eszközökkel került sor. Ennek a legproblémásabb része a fegyveresen vagy felfegyverkezve kifejezés, aminek fogalmi meghatározását a 2012. évi C törvény a Büntető Törvénykönyvről tartalmaz. A probléma abból fakad, hogy az elmúlt évek terrortámadásainak eszközei, mint a gépjárművek, vagy az új speciális fenyegetések – mint ahogy példának okáért megemlíthetők a kibertámadások, melyek képesek az állam működésének megbénítására –, nehezen vonhatóak a fegyveresen vagy felfegyverkezve fordulat alá, így a szükségállapot tényállásának elrendelése is problémás lehetne. Ennek indoka ugyanis abban rejlik, hogy ezek fegyverként vagy felfegyverkezve való meghatározása vagy ekként való elfogadása jelentősen kiszélesítené mind a szükségállapot, mind a fegyveresen vagy felfegyverkezve fogalmakat. Fontos kiemelni továbbá, hogy a szükségállapot elrendeléséhez önmagában nem elégséges sem a súlyosság, sem a tömegesség, ugyanis ezen feltételeknek együttesen kell fennállniuk a tényállás megvalósulása érdekében, ami azonban tovább szűkíti a szükségállapoti szabályok alkalmazhatóságát. Ebből kifolyólag tehát a honvédség belső igénybevétele is jelentősen visszaszorult. Az alkotmányozó a védelmi jogi szabályozásban megjelenő hiányosságok orvoslása végett az elmúlt évtizedekben új különleges jogrendi tényállásokat alkotott, mely a váratlan támadás és a terrorveszélyhelyzet képében öltött testet. Az előbb elhangzottakra visszautalva ugyanis ebben a két esetben a honvédség már olyan feladatokat is elláthat, melyeket a jogalkotó szükségállapot esetén csak a végső esetben utal a honvédség feladatkörébe, tehát az új különleges jogrendi tényállásokkal a

⁹² KELEMEN: i.m. (2019) 10-12. o.

⁹³ KELEMEN: i.m. (2019) 15. o.

honvédség belső alkalmazását teszi lehetővé alacsonyabb eszkalációs fokon. Ezek azonban koherenciazavart okoznak, hiszen alacsonyabb eszkalációs fokon a haderő igénybe vehető, míg szükségállapot esetében alapesetben nem. Emellett ez a lépcsőzetesség a jogforrási szintben sem látszik, hiszen azonos normahierarchia magaslaton szabályozta a jogalkotó, így közöttük maximum elméleti, rendszertani fokozatosság figyelhető meg.⁹⁴ A hiányosságok orvoslása körében különös figyelmet kell szentelni a szükségállapot típusú tényállások egyik speciális formájának, nevezetesen a terrorveszélyhelyzetnek, mely az Alaptörvény értelmében „terrortámadás jelentős és közvetlen veszélye vagy terrortámadás esetén meghatározott időre” rendelhető el.⁹⁵ Ennek létrehozásának célja a hatékonyság és a reagálóképesség növelésében nyilvánul meg, hiszen alkalmazására úgy is sor kerülhet, hogy amíg az országgyűlés nem dönt, addig a kormány megteszi a szükséges intézkedéseket. Emellett ugyancsak szót kell ejteni a váratlan támadásról, melyet a jogalkotó nemcsak a rendkívüli állapot, hanem a szükségállapot előszobájaként is meghatároz, ugyanis ez a proaktív intézkedés lehetőségét biztosítja a kormány számára. Igen ám, de szükségállapotban a felhatalmazott már nem a kormány, hanem a köztársasági elnök, így terrorveszélyhelyzetben operatívabbá tett kormánytól a végrehajtó hatalom átsiklik a köztársasági elnökhöz a szükségállapot kihirdetésével, aki alkotmányos rendeltetése okán, nem igazán rendelkezik ehhez megfelelő eszközparkkal, így maga az átállás is rontja annak a lehetőségét, hogy a fennálló válsághelyzetet kezelni tudja a megtámadott állami rend.⁹⁶

A magyar szabályozásnak azonban van két olyan problematikus pontja, amit mindenképpen ki kell emelni: egyrészt annak a hiánya, hogy ki jogosult kezdeményezni az Országgyűlés döntését, ugyanis az Alaptörvény sem a rendkívüli állapot, sem a szükségállapot esetében nem határozza ezt meg. Másrészt a szabályozás által arra sem kapunk választ, hogy milyen feltételek bekövetkezése esetén lehet megállapítani, hogy Magyarország függetlensége, vagy alkotmányos rendje veszélyben van, és erről végeredményben ki jogosult dönteni,⁹⁷ így a köztársasági elnök széles döntési jogosultságot kap például a rendkívüli állapot kihirdetésében, valamint a Honvédelmi Tanács felállításában is.⁹⁸ A megelőző védelmi helyzet és a terrorveszélyhelyzet esetében azonban annyi könnyítést adott a jogalkotó, hogy a jelen lévő képviselők kétharmada elégséges a bevezetés érdekében, emellett azonban kiemelendő eltérés a korábbiakhoz képest, hogy az országgyűlés döntéséig a kormány intézkedéseket tehet. Úgy

⁹⁴ KELEMEN: i.m. (2019) 18-20. o.

⁹⁵ Magyarország Alaptörvénye, 51/A. cikk (1) bekezdés.

⁹⁶ KELEMEN: i.m. (2019) 21-22. o.

⁹⁷ KELEMEN Roland: i.m. (2019) 26-29. o.

⁹⁸ Magyarország Alaptörvénye, 48. cikk (3) bek.

gondolom ellentmondások mutatkoznak ezekben a rendelkezésekben, hiszen mind a rendkívüli állapot, mind a szükségállapot esetében megköveteli a jogalkotó az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatát, mely egyrészt megnehezíti a bevezetés elrendelését, másrészt gyengíti az állam gyors reagálóképességét. Mindemellett a váratlan támadás esetében pedig az az érdekesség, hogy a kormány haladéktalanul tehet intézkedéseket, egészen addig amíg a törvényhozás be nem vezeti a megfelelő különleges jogrendet. Veszélyhelyzetben pedig szintén a kormány hatáskörébe tartozik a kivételes hatalom alkalmazásának elrendelése. Rendkívüli állapot idején a különleges jogosítványokat a Honvédelmi Tanács gyakorolja, míg szükségállapot idején a köztársasági elnök,⁹⁹ így tehát a két legsúlyosabb esetben olyan szereplők birtokában van a felhatalmazás, melyek a normál működésben nem működnek közre, ennél fogva sem begyakorolt eljárásrenddel, sem apparátussal, sem tapasztalattal nem rendelkeznek egy kiemelt jelentőségű helyzet kezelése kapcsán.¹⁰⁰ Mindazonáltal további érdekessége ennek a rendelkezésnek az, hogy a köztársasági elnöknek politikai felelőssége ugyan nincs, mégis különleges jogrend idején a végrehajtás feje lesz, a miniszterelnök pedig a hierarchiában második helyre kerül annak ellenére, hogy valódi politikai hatalommal rendelkezik. Ugyancsak sajátos szabályozási megoldásnak tekinthető, hogy a törvényhozó hatalom tagjai lényegében a végrehajtó hatalom részét képezik, hiszen ezáltal az alkotmányos kontroll rendeltetése gyengül, ugyanis szinte elképzelhetetlen, hogy a Honvédelmi Tanács tagja által támogatott intézkedést utóbb a tisztelt ház tagjaként támadni fogja az a frakció, melynek vezetője azt korábban jóváhagyta. Mindebből kitűnően levonható az a következtetés, hogy a különleges jogrendre vonatkozó szabályok jelentős túlszabályozást mutatnak, emellett számos féket és nehézkes elrendelési mechanizmust tartalmaznak,¹⁰¹ melyek egyértelműen újra szabályozást igényelnek, hiszen a XXI. század új biztonsági kihívásokat hozott magával.

A kilencedik Alaptörvény módosítás révén, először jövő évben, azaz 2023. július 1-jén lépett volna hatályba az új különleges jogrendi szabályozás, azonban a tizedik módosítás előre hozta azt 2022. november 1-re. E módosítások generálisan szabályozzák újra a hazai különleges jogrendi joganyagot, aminek kimondott célja volt a fenti anomáliák kezelése és az időközben kialakult biztonsági környezethez való igazodás.¹⁰² A változást egyértelműen a számos új

⁹⁹ KELEMEN: i.m. (2019) 29. o.

¹⁰⁰ FARKAS Ádám: *Gondolatok a koronavírus-járvány és védelmi, biztonsági szabályozás kölcsönhatásairól*. In: *Belügyi Szemle*, 2020/5. sz., 16. o.

¹⁰¹ KELEMEN: (2019) Uo.

¹⁰² T/13647. számú törvényjavaslat, Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosításáról (indoklás). 8. o. Elérhetőség: <https://www.parlament.hu/irom41/13647/13647.pdf>

biztonsági kihívásra történő megfelelő reagálás tette indokolttá, így az Európa szerte megnövekvő terrorista cselekmények és a hibrid konfliktusok. E körben ugyanakkor a legfontosabb sarkalatos törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCII. törvény (továbbiakban: Vbö.).¹⁰³ A korábbi hat különleges jogrendi esetet felváltja a hadiállapot, a szükségállapot, valamint a veszélyhelyzet, mint a különleges jogrend 2022. november 1-től hatályos kategóriarendszere. Az új szabályozás célja a módosítás indoklása alapján az, hogy „a különleges jogrendi szabályozás átláthatóbb legyen, a normál jogrendi működés és válságkezelés szabályihoz igazodva illeszkedjen a fokozatosság elvéhez és ez által a legsúlyosabb kihívásokra és fenyegetésekre fókuszáljon, de mindezt korszerű módon, a változó biztonsági környezethez igazodva és a korábbi szabályozáshoz mérten további garanciák beiktatásával valósítsa meg”.¹⁰⁴ Mindazonáltal a korábbi szabályozással ellentétben, ahol olyan szervek voltak felhatalmazva, melyek nem alkalmasak a helyzet kezelésére begyakorolt eljárásrend, apparátus, tapasztalat hiányában, az e hónaptól hatályos szabályozás esetében a Kormány válik a különleges jogrendi hatalomgyakorlás címzettjévé, melynek okát szintén megállapítja a módosításról szóló indoklás. E szerint a Kormány felhatalmazásának oka, hogy a különleges jogrend kihirdetését követően gyors, operatív és mind politikai, mind jogi értelemben felelős döntéshozatal legyen biztosítva, amire természetesen a Kormány bizonyul megfelelőnek.¹⁰⁵ Ezzel lényegében megszűnik az a sajátos megoldás, amelyet a korábban hatályban lévő Alaptörvényünk tartalmaz, hogy rendkívüli állapot idején a Honvédelmi Tanács, míg szükségállapot idején a köztársasági elnök van felhatalmazva a hatalomgyakorlási és rendeletalkotási jogkörrel. Ugyanakkor az új szabályozás sajátossága, hogy hadiállapot idején lehetővé teszi a Kormány számára, hogy gyakorolhassa és döntsön az Országgyűlés által rá átruházott jogkörök körében minden releváns katonai mozgást érintő kérdésben,¹⁰⁶ így például a Magyar Honvédség külföldi vagy magyarországi alkalmazásáról, valamint a békefenntartásban való részvételéről.¹⁰⁷ A rendkívüli állapot helyébe a hadiállapot lép, azonban kihirdetési esetekre vonatkozásában bővülés állapítható meg, így tehát az új szabályozás, a korábban kritikaként említett nem fegyveres

¹⁰³ SABJANICS István: *Az Alaptörvény kilencedik módosításának államigazgatási vonatkozásai a különleges jogrendet illetően*. In: *Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2022/9. sz. 12. o.

¹⁰⁴ T/13647. számú törvényjavaslat, Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosításáról (indoklás). 12. o. Elérhetőség: <https://www.parlament.hu/irom41/13647/13647.pdf>

¹⁰⁵ T/13647. számú törvényjavaslat, Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosításáról (indoklás). Uo. Elérhetőség: <https://www.parlament.hu/irom41/13647/13647.pdf>

¹⁰⁶ T/13647. számú törvényjavaslat, Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosításáról (indoklás). 13-14. o. Elérhetőség: <https://www.parlament.hu/irom41/13647/13647.pdf>

¹⁰⁷ Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosítása, 49. cikk (3) bek.

beavatkozásokra – mint a kibertérből érkező támadások – is képes lesz reagálni.¹⁰⁸ Kihirdetése szintén megköveteli az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatát ugyanúgy, mint a szükségállapot kihirdetése körében, ezért a feljebb elhangzottak itt is megállapíthatók, miszerint ez megnehezíti az elrendelést, míg a veszélyhelyzet esetében továbbra is elégséges a jelen lévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata.¹⁰⁹ A szükségállapot vonatkozásában a korábban hatályban lévő különleges jogrendi rendelkezésekkel szemben bekerültek a szabályozásba a bevezetés elrendelése körében az alkotmányos rend felforgatására irányuló cselekmények. Emellett az élet-és vagyónbiztonságot tömeges mértékben veszélyeztető cselekmények esetében nemcsak a fegyveres és felfegyverkezett valósítja meg a tényállás felhívását, hanem más jogellenes cselekmények is, mely azonban jelentős változásnak tekinthető, hiszen ennél fogva a korábban kritikai élel szemlélt tényállással szemben már nem állapíthatók meg az elhangzottak. A veszélyhelyzet kihirdetésére vonatkozó szabályok esetében lényeges változásként konstataálható, hogy a normaszöveg az „élet-és vagyónbiztonságot veszélyeztető súlyos esemény” fordulatot használja, ebből kifolyólag pedig olyan esetekben is sor kerülhet az elrendelésére, melyek előre nem jelezhető cselekményeknek bizonyulnak.¹¹⁰ Úgy vélem, hogy a november 1-től hatályos különleges jogrendre vonatkozó szabályok számos helyen orvosolták azokat a rendelkezéseket, amelyekre korábban kritikai élel rámutattam. Emellett olyan rendelkezések léptek hatályba e hónaptól, melyek alkalmasabbak egy hibrid konfliktus során megjelenő cselekményekkel szembeni gyors reagálásra, hiszen végeredményben a Kormány felhatalmazása is ezt hivatott biztosítani.

Ugyanakkor a tizedik Alaptörvény módosítás okán fontosnak gondolom felhívni Sabjanics István gondolatait, mely szerint „a láz sem a test normális állapota, és a kivételes jogrend sem lehet a (jog)államé. A folyamatosan fenntartott ideiglenesség valójában zsarnokság, és az ellen jogosan emelhetünk kifogást”,¹¹¹ azonban a módosítás a veszélyhelyzet új esetkörét iktatja a szabályozásba, mely újból koherenciazavart eredményez, s ezzel megszegi Sabjanics által leírtakat. A veszélyhelyzet elrendelésének új esetköre, mikor a szomszédos államban kell fennállnia a háborús helyzetnek, a fegyveres konfliktusnak vagy a humanitárius katasztrófának.¹¹² Ezzel a probléma egyrészt az, hogy újfent eseti problémát orvosol úgy,

¹⁰⁸ T/13647. számú törvényjavaslat, Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosításáról (indoklás). 12. o. Elérhetőség: <https://www.parlament.hu/irom41/13647/13647.pdf>

¹⁰⁹ Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosítása, 49-51. cikk

¹¹⁰ T/13647. számú törvényjavaslat, Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosításáról (indoklás). 13. o. Elérhetőség: <https://www.parlament.hu/irom41/13647/13647.pdf>

¹¹¹ SABJANICS István: *Minősített időszakok az Alaptörvényen innen és azon túl*. In: Kovács Péter (szerk.): *Religio et Constitutio*. Pázmány Press, Budapest, 2014, 227. o.

¹¹² T/25. számú javaslat, Magyarország Alaptörvényének tizedik módosítása (indoklás). 2. o. Elérhetőség: <https://www.parlament.hu/irom42/00025/00025.pdf>

hogyan helyezi olyan tényállás alá, ahova dogmatikailag nem illeszkedik, hiszen a háborús veszélyhelyzet a hadiállapotba foglaltatik bele. Másrészt ezzel a szabályozással megvalósul a különleges jogrend kitolása egy olyan időszakra, amikor ez nem feltétlenül volna szükséges, ugyanis egy normál jogrendi válságkezelési felhatalmazás megoldhatná azt. Éppen ez teszi indokolttá a szabályozás lépcsőzetességét, ami azonban az új szabályozásban megoldatlan.

Ahogy korábban említettem a 2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról a vizsgált témában az egyik legfontosabb sarkalatos törvény, amely tartalmazza a különleges jogrend kihirdetésének kezdeményezését megelőzően és azt követően elrendelhető intézkedéseket. A törvény értelemszerűen növelni kívánja a fenyegetésekkel szembeni gyors és hatékony reagálást azzal, hogy a hadiállapot, a szükségállapot kihirdetésének kezdeményezése, valamint a veszélyhelyzet kihirdetése előtt lehetővé teszi a kormány számára a szükséges intézkedések megtételét, így ezen keretek között elrendelhető a védelmi és biztonsági szervezetek, a védelmi és biztonsági igazgatás, valamint az egyes kormányzati igazgatási szervek fokozott készenléte. Emellett a különleges jogrend elrendelésére irányuló kezdeményezést követően tett intézkedések kapcsán a törvény felsorolja azokat az eseteket, amikor a kormány gyakorolhatja hatáskörét. Ezt azért tartom indokoltnak kiemelni, mivel meglátásom szerint a törvény 80. § (2) bekezdésének g) pontja meglehetősen tágan fogalmaz, mely egyrészt pozitív, hiszen ezáltal képes reagálni új biztonsági kihívásokra, másrészt ugyanakkor alkalmas a különleges jogrend határainak a kitolására is. Végezetül, amit még ki szeretnék hangsúlyozni az nem más, minthogy a hatáskör gyakorlását csak akkor teszi lehetővé a törvény, ha a fenyegetés megköveteli az azonnali reagálást, azonban az intézkedések megtétele során alapvető követelmény, hogy azok a fenyegetéshez igazodva megfeleljenek a szükségesség és arányosság követelményének. Ennek a rendelkezésnek van egyfajta garanciális jellege, emellett azonban a hatékonyságot is biztosítani hivatott.¹¹³ Mindebből levonható az a következtetés, hogy egyre inkább törekednek a XXI. század biztonsági kihívásaira olyan szabályozást kialakítani, ami képes érdemben reagálni, ugyanis ez a védelem garانتálása szempontjából elengedhetetlen.

¹¹³ 2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról. XIII. fejezet, 79-80. §

6. ÖSSZEGZÉS ÉS JAVASLATTÉTEL

A dolgozatomban egy koherens rendszert alkotva kívántam bemutatni, hogy milyen fejlődéseken ment keresztül az ellenérdekelt felek közötti szembenállás, és hogy hogyan jutottunk el a XXI. század hatalmi szembenállásának egyik formájáig, a hibrid konfliktusig. Ebből fakadóan kifejtésre került milyen meghatározásai jöttek létre a negyedig generációs hadviselésnek, s ez a korábbi generációkhoz képest milyen újdonságokat hordoz magában. Emellett részletesen bemutattam a hibrid fenyegetéssel kapcsolatos eszközparkot, mely vonatkozásában különös figyelmet szenteltem a kiberműveletek, az információs műveletek, valamint az utóbbi részeként értelmezhető lawfare és jogi sérülékenység szemléltetésének, ugyanis úgy gondolom utóbbi ismertetése elengedhetetlen ahhoz, hogy egyértelművé váljon milyen fontos szerepe van a jogi szabályozásnak a biztonság fenntartásában és megerősítésében, valamint a védelmi funkciók ellátásában. Továbbá e témakörök kifejtése azon okból is indokolt volt, hogy megvilágításra kerüljenek azok a biztonsági kihívások és kockázatok, melyeket a védelmi jogi szabályozásnak le kell követnie. Éppen ezért Magyarország 2022. november 1. előtt hatályban lévő különleges jogrendre vonatkozó rendelkezéseinek részletezésével célom az volt, hogy kimutassam azokat a hiányosságokat és korszerűtlenségeket, melyek a jogalkotó részéről orvosolást igényeltek. Ugyanakkor a 2022. november 1.-től hatályba lépő különleges jogrendre vonatkozó szabályok – ahogyan korábban rámutattam – számos helyen eltérést mutatnak a korábban hatályban lévő szabályozáshoz képest, így minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy számottevően a XXI. század biztonsági kihívásaira kialakított tartalmat hordoz magában.¹¹⁴ Mindazonáltal úgy gondolom, hogy a hatálybalépést követően a gyakorlatban való alkalmazással fog igazán realizálódni, hogy mennyire képes a technológiai, gazdasági, társadalmi és ebből eredően a biztonsági környezet folyamatos változásai folytán megjelenő újabbnál újabb biztonsági kihívásokat kezelni.¹¹⁵

Ennek megfelelően a november 1-től hatályba lépő rendelkezéseken túlmenően – melyek már elő irányozzák az operatív, és gyors reagálást – olyan javaslatokat kívánok megfogalmazni Farkas Ádám tanulmánya alapján dolgozatomban, melyek helytállóak lehetnek a védelmi jogi szabályozás hibáinak, hiányosságainak kezelésére, és erősíteni képesek a szabályozás korszerű,

¹¹⁴ SABJANICS: i.m. (2022) 13. o.

¹¹⁵ FARKAS Ádám: *Egy lehetséges narratíva a védelem-szabályozási szemléletünk megújításához*. In: FARKAS Ádám – KELEMEN Roland (szerk.): *Szkiilla és Kharübdisz között – Tanulmányok a különleges jogrend elméleti és pragmatikus kérdéseiről, valamint nemzetközi megoldásairól*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2020, 372. o.

operatív és gyors jellegét. Elsősorban ki szeretném emelni, hogy mind a válságkezelés, mind a különleges jogrendre való felkészülés, valamint a nemzeti védelmi és biztonsági ellenállóképesség növelése érdekében indokoltnak tartottam egy nemzeti koordinációs szerv kialakítását, amivel kapcsolatban azonban szükséges leszögezni, hogy 2022. októberében megvalósult a nemzeti koordinációs szerv létrehozására irányuló javaslatom, ugyanis megalakult a Védelmi Igazgatási Hivatal (továbbiakban: VIH), mely a Miniszterelnöki Kabinetiroda alárendeltségében biztosítja az igazgatási jellegű koordinációt. Mindazonáltal a VIH hatékonysága, valamint a képessége a válságok gyors és operatív kezelésére a gyakorlatban való alkalmazással fog igazán megmutatkozni. Emellett ki szeretném hangsúlyozni, hogy elengedhetetlen, hogy az igazgatási jellegű koordináció mellett képességeket építsen ki az érintett rendszerek, tevékenységek tartalmi, koncepcionális megújítása érdekében is, hiszen a Vbö. 52. §-ban is nevesített nemzeti eseménykezelő képesség kialakítása, mint konkrét műveleti központi koordinációs képesség még úgy látszik várta magára.¹¹⁶ Továbbá a különleges jogrendre vonatkozó szabály kapcsán megalapozott lehet a garanciális elemek megerősítése is, mely fontossága abban rejlik, hogy biztosíthatja a különleges jogrend kifordíthatóságának kizárását, amit elérni pedig a döntésre jogosultak akadályoztatására vonatkozó részletesebb szabályrendszerrel, valamint az alapvető jogok és az Alaptörvény érvényesülésének biztosításával lehet.¹¹⁷ Mindemellett szükséges lehet a lakosság felkészítése is, melyet indokolt volna a védelmi és biztonsági tervezés főbb dokumentumaiba is belefoglalni majd megfelelő oktatási-képzési-kutatási keretekkel támogatni,¹¹⁸ ugyanis egyértelmű, hogy az államot ért fenyegetések a lakosságra is kihatnak, sőt a hibrid fenyegetések tekintetében döntő részben a nem katonai tényezőkre irányulnak a katonaiak előtt. Végezetül ki szeretném hangsúlyozni, hogy a jelenkori események tükrében – ideértve az orosz-ukrán konfliktust és a járványhelyzetet – úgy vélem több figyelmet kell fordítani a hibriditással összefüggő biztonsági kihívásokra és e körben a védelmi jogi szabályozás korszerűsítésére, a kapcsolódó multidiszciplináris kutatásokra, illetve ezek állami döntéshozatalba való becsatornázására, akár egy lawfare elemző-értékelő képesség állami kialakítására is.

¹¹⁶ FARKAS: i.m. (2020a) 361-362

¹¹⁷ FARKAS: i.m. (2020a) 370-371. o.

¹¹⁸ SABJANICS: i.m. (2022) 13. o.

7. FELHASZNÁLT FORRÁSOK

SZAKIRODALOM

- 1) CALHA, Julio Miranda: *Hybrid Warfare: NATO's New Strategic Challenge?* NATO Parliamentary Assembly, 2015.
- 2) CSINK Lóránt: *Mikor legyen a jogrend különleges?* In: *Iustum Aequum Salutare*, 2017/4. sz., 7-16. o.
- 3) DUNLAP, Charles Jr.: *Lawfare 101: A Primer*. In: *Military Review*, 2017, 8-17. o.
- 4) FARKAS Ádám – KELEMEN Roland: *A közösségimédia-platfomok és a hibrid konfliktus kapcsolata*. In: *In Medias Res*, 2022/1. sz., 96-108. o.
- 5) FARKAS Ádám – RESPERGER István: *Az úgynevezett „hibrid hadviselés” kihívásainak kezelése és a nemzetközi jog mai korlátai*. In: FARKAS Ádám, VÉGH Károly: *Új típusú hadviselés a 21. század második évtizedében és azon túl*. Intézményi és jogi kihívások, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2020, 132-149. o.
- 6) FARKAS Ádám – SPITZER Jenő: *Az információs korszak és az állami reziliencia egyes kérdései*. In: *Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2021/18. sz., 1-27. o.
- 7) FARKAS Ádám: *A totalitás kora? A 21. század biztonsági környezetének és kihívásainak totalitása és a totális védelem gondolkísérlete*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018.
- 8) FARKAS Ádám: *A védelem és biztonság-szavatolás szabályozásának alapkérdései Magyarországon*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2022.
- 9) FARKAS Ádám: *Egy lehetséges narratíva a védelem-szabályozási szemléletünk megújításához*. In: FARKAS Ádám – KELEMEN Roland (szerk.): *Szkülla és Kharübdisz között – Tanulmányok a különleges jogrend elméleti és pragmatikus kérdéseiről, valamint nemzetközi megoldásairól*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2020, 347-380. o.
- 10) FARKAS Ádám: *Gondolatok a koronavírus-járvány és védelmi, biztonsági szabályozás kölcsönhatásairól*. In: *Belügyi Szemle*, 2020/5. sz., 9-22. o.
- 11) FARKAS Ádám: *Komplex biztonság, hibrid konfliktusok, összetett válaszok*. In: *Honvédségi Szemle*, 2020/4. sz., 11-23. o.

- 12) HOFFMAN, Frank G.: *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid wars*. Potomac Institute for Policy Studies, Arlington, 2007.
- 13) KÁDÁR Pál: *A hibrid kihívások és működő államszervezet – gondolatok egy konferencia margójára*. In: *Honvédségi Szemle*, 2020/4. sz., 3-10.o.
- 14) KELEMEN Roland – NÉMETH Richárd: *A kibertér fogalmának és jellemzőinek multidiszciplináris megközelítése*. In: FARKAS Ádám (szerk.): *Védelmi alkotmányosság az új típusú biztonsági kihívások erőterében*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2018, 148. o.
- 15) KELEMEN Roland: *A kibertérből érkező fenyegetések jelentősége a hibrid konfliktusokban és azok várható fejlődése*. In: *Honvédségi Szemle*, 2020/4. sz., 65-81. o.
- 16) KELEMEN Roland: *A különleges jogrend, mint jogrendi fogalom jellemzői*. In: FARKAS Ádám – KELEMEN Roland (szerk.): *Szkülla és Kharübdisz között – Tanulmányok a különleges jogrend elméleti és pragmatikus kérdéseiről, valamint nemzetközi megoldásairól*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2020, 185-203. o.
- 17) KELEMEN Roland: *A nem állami kibertéríműveletek egyes szereplőinek jelentősége a hibrid konfliktusokban*. In: *SmartLaw Research Group Working Paper*, 2021/2. sz., 1-17. o.
- 18) KELEMEN Roland: *Az Alaptörvény szükségállapot szabályozásának kritikai áttekintése az egyes európai uniós tagállamok alkotmányainak figyelembevételével – Különös tekintettel a visegrádi államok alkotmányaira*. In: BARTKÓ Róbert (szerk.): *A terrorizmus elleni küzdelem aktuális kérdései a XXI. Században*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2019, 9-35. o.
- 19) KELEMEN Roland: *Radikalizálás, dezinformálás és tömegpszichózis modern köntösben: a hibrid konfliktus kibertérben*. In: *Jog Állam Politika*, 2021/3. sz., 71-85. o.
- 20) KILINSKAS, Kestutis: *Hybrid warfare: an Orienting or Misleading Concept in Analysing russia's Military Actions in Ukraine?* In: *Lithuanian Annual Strategic Review*, 2016/1. sz., 139-158.o.
- 21) KISS Álmos Péter: *A hibrid hadviselés természetrajza*. In: *Honvédségi Szemle*, 2019/4. sz., 17-37. o.
- 22) LIND, William S.: *Understanding Fourth Generation War*. In: *Military Review*, 2004, 12-16. o.
- 23) MARKELA, Jarmo: *Countering Disinformation: News Media and Legal Resilience*. Hybrid CoE Paper, 2019/1. sz., 2-26. o.
- 24) PETRUSKA Ferenc: *A jogi hadviselés eszköztára*. In: *Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2022/17. sz., 1-16. o.

- 25) PETRUSKA Ferenc: *A lawfare tipológiája*. In: *Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2022/16. sz., 1-12. o.
- 26) PETRUSKA Ferenc: *Lawfare a védelmi szférában*. In: *Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2022/18. sz., 1-16. o.
- 27) PYHNÖNIEMI, Katri: *The Concept of hybrid War in Russia: A National Security Threat and Mean of Strategic Coercion*. Hybrid CoE Strategic Analysis, 2021.
- 28) RÁCZ András: *Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában*. In: *KKI-Tanulmányok*, 2014/1. sz., 1-20. o.
- 29) RESPERGER István: *A válságkezelés és a hibrid hadviselés*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- 30) RESPERGER István: *Stratégiák és fogalmak háborúja, az aszimmetrikus hadviselés hadtudományi megközelítése*. In: *Hadtudomány*, 2016/26. sz., 37-50. o.
- 31) SABJANICS István: *Az Alaptörvény kilencedik módosításának államigazgatási vonatkozásai a különleges jogrendet illetően*. In: *Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2022/9. sz., 1-14. o.
- 32) SABJANICS István: *Minősített időszakok az Alaptörvényen innen és azon túl*. In: Kovács Péter (szerk.): *Religio et Constitutio*. Pázmány Press, Budapest, 2014, 221-232
- 33) SIMICKÓ István: *A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai*. In: *Hadtudomány*, 2017/3–4. sz., 3-16. o.
- 34) SOMODI Zoltán – KISS Álmos Péter: *A hibrid hadviselés fogalmának értelmezése a nemzetközi szakirodalomban*. In: *Honvédségi Szemle*, 2019/6. sz., 22-28. o.
- 35) SPITZER Jenő: *Gondolatok az információs műveletek következő generációjának stratégiai kérdéseiről*. In: *SmartLaw Research Group Working Paper*, 2022/3. sz., 1-9. o.
- 36) TRÓCSÁNYI László: *A különleges jogrend elméleti kérdései*. In: NAGY Zoltán - HORVÁTH Attila (szerk.): *A különleges jogrend és nemzeti szabályozási modelljei*. Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest, 2021, 26-36. o.
- 37) VEJVODOVÁ, Petra: *Information and Psychological Operations as a Challenge to Security and Defence*. In: *Vojenské rozhledy*, 2019/3. sz., 83-96.o.

JOGFORRÁSOK

- 38) Magyarország Alaptörvénye.
- 39) Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosítása

- 40) T/13647. számú törvényjavaslat, Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosításáról (indoklás). Elérhetőség: <https://www.parlament.hu/irom41/13647/13647.pdf>
- 41) T/25. számú javaslat, Magyarország Alaptörvényének tizedik módosítása (indoklás). Elérhetőség: <https://www.parlament.hu/irom42/00025/00025.pdf>
- 42) 2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról

INTERNETES FORRÁSOK

- 43) Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: *A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete – európai uniós válasz*. Európai Bizottság, Brüsszel, 2016.4.6. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018> (letöltés: 2022.05.03.)
- 44) NATO AJP 3.10. *Allied joint doctrine for information operation*, 2009. <https://cyberwar.nl/d/AJP-3.10%20nov%202009.pdf> (letöltés: 2022.05.12.)
- 45) Wales Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North atlantic Council in Wales, 2014. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (letöltés: 2022.05.03.)